

**Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till
ändring av straffbestämmelserna om skydd av foster, em-
bryo och genom**

I denna proposition föreslås det att strafflagen ändras på ett sådant sätt, att man i enlighet med den koncentrationsprincip som har omfattats vid totalreformen av strafflagen för samman straffbestämmelserna innefattande fängelsestraff om skydd av foster, embryo och genom i samma kapitel. Strafflagens föråldrade bestämmelser om fosterfördrivning ersätts med straffbestämmelser om olagligt avbrytande av havandeskap. Till samma kapitel i strafflagen ska överföras och samtidigt delvis med vissa förändringar förenas straffbestämmelserna innefattande fängelsestraff i lagen om medicinsk forskning och lagen om assisterad befruktning. Brotten i det reviderade kapitlet i strafflagen ska vara olagligt avbrytande av havandeskap, grovt olagligt avbrytande av havandeskap, olagligt ingrepp i embryo, olagligt ingrepp i genom, olaglig användning av könsceller och kränkning av ett barns identitet. I lagen om avbrytande av havandeskap, lagen om medicinsk forskning och lagen om assisterad befruktning görs behövliga ändringar och i dem bibehålls lagbrott som är lindrigare än de som föreskrivs i strafflagen och på vilka kan följa endast böter.

De föreslagna lagarna avses träda i kraft så snabbt som möjligt.

INNEHÅLL

INNEHÅLL	2
ALLMÄN MOTIVERING	3
1 INLEDNING.....	3
2 NULÄGE	3
2.1 Lagstiftning och praxis.....	3
De straffrättsliga bestämmelserna	3
Lagen om avbrytande av havandeskap.....	4
Lagen om medicinsk forskning	5
Lagen om assisterad befruktning.....	6
Lagen om användning av mänskliga organ, vävnader och celler för medicinska ändamål	7
Övervakning och administrativa påföljder	7
2.2 Skyddet av foster, embryo och genom i grundlagen och människorättskonventioner.....	8
Grundlagen	8
Europarådets människorättskonventioner	10
Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna och Maastrichtfördraget	10
2.3 Lagstiftningen i de nordiska länderna	11
Sverige.....	11
Norge	11
Danmark	12
Island	12
2.4 Bedömning av nuläget	12
3 MÅLSÄTTNING OCH DE VIKTIGASTE FÖRSLAGEN	13
4 PROPOSITIONENS KONSEKVENSER	15
5 BEREDNINGEN AV PROPOSITIONEN	15
6 SAMBAND MED ANDRA PROPOSITIONER.....	16
DETALJMOTIVERING	17
1 LAGFÖRSLAG	17
1.1 Strafflagen.....	17
22 kap. Om kränkning av foster, embryo och genom.....	17
1.2 Lagen om avbrytande av havandeskap	24
1.3 Lagen om medicinsk forskning.....	24
1.4 Lagen om assisterad befruktning	24
2 IKRAFTTRÄDANDE	25
LAGFÖRSLAG	26
1. Lag om ändring av strafflagen.....	26
2. Lag om ändring av 13 § i lagen om avbrytande av havandeskap.....	28
3. Lag om ändring av lagen om medicinsk forskning	28
4. Lag om ändring av lagen om assisterad befruktning.....	29
BILAGA	31
PARALLELLTEXTER	31
1. Lag om ändring av strafflagen.....	31
2. Lag om ändring av 13 § i lagen om avbrytande av havandeskap.....	35
3. Lag om ändring av lagen om medicinsk forskning	36
4. Lag om ändring av lagen om assisterad befruktning.....	37

ALLMÄN MOTIVERING

1 Inledning

Det har av tradition funnits straffrättsliga bestämmelser om skydd av människans foster. Bestämmelserna om fosterfördrivning i 22 kap. i strafflagen (19.12.1889) har reviderats grundligt åren 1950 och 1969. Kapitlets bestämmelser ändrades dock inte i samband med lagen om avbrytande av havandeskap (239/1970, nedan abortlagen). Det finns därför ett behov av att revidera kapitlet om fosterfördrivning.

Den biomedicinska forskningen och den teknologiska utvecklingen har gjort möjlig bl.a. en människas konstgjorda förökning, att ett mänskligt embryo utvecklas utanför kvinnans kropp och ingrepp i människans arvs-massa. Skyddet av ofött människoliv begränsas inte längre av betoningen av kvinnans självbestämmanderätt i abortlagen och av det skydd av fostrets integritet som ges genom strafflagens bestämmelser. Genom den nya materiella lagstiftningen ställs det också gränser för ingrepp i mänskliga embryon utanför kvinnans kropp och tryggas det mänskliga genomets okränkbarhet. Man har ansett att det är ändamålsenligt att i 22 kap. i strafflagen ta in förutom de gärningar som riktar sig mot foster straffbestämmelserna inefattande fängelsestraff om skydd av embryo och genom. Genom den materiella lagstiftningen omfattar det straffrättsliga skyddet vid sidan av det mänskliga embryot också mänskliga könsceller.

I förarbetena till 1995 års reform om de grundläggande fri- och rättigheterna ansåg man att ett ofött människoliv skyddas delvis genom moderns grundläggande rättigheter och det i grundlagen inskrivna tryggheten av människovärdets okränkbarhet (1 § i grundlagen, 731/1999) skyddar också ett mänskligt foster och embryo mot kränkningar. Den projektorganisation inom justitieministeriet som beredde totalreformen av strafflagen (nedan strafflagsprojektet) lade år 1989 fram ett förslag till bestämmelser om kränkning av mänskliga, embryon och foster och det mänskliga genomet i 22 kap. i strafflagen. Vid den fortsatta beredningen av straffbe-

stämmelserna inväntade man dock att den materiella lagstiftningen på området skulle bli färdig, närmast lagstiftningen om medicinsk forskning och om assisterad befruktning. Den fortsatta beredningen av straffbestämmelser inleddes visserligen år 1998, men den avbröts eftersom lagberedningen i fråga om assisterad befruktning då inte hade fortskridit.

Lagen om medicinsk forskning (488/1999, nedan forskningslagen) och lagen om assisterad befruktning (1237/2006, nedan befruktningenslagen) utgör den centrala materiella lagstiftning som man väntat på vid beredningen av straffbestämmelserna. Beredningen av strafflagens bestämmelser om skydd av foster, embryo och genom kunde alltså inledas på nytt år 2007. Den arbetsgrupp som justitieministeriet tillsatte fick inte enbart i uppdrag att revidera strafflagens straffbestämmelser om fosterfördrivning och abortlagens straffbestämmelser. Uppdraget omfattade dessutom att pröva behovet av straffrättsligt skydd av ett ofött människoliv utgående från att de nuvarande straffbestämmelserna innefattande fängelsestraff sammanförs till samma kapitel i strafflagen till den del det anses motiverat att bevara fängelsestraffet. Sådana gärningar som bestraffas med fängelse enligt forskningslagen är för närvarande olaglig forskning som gäller embryon och könsceller samt olagligt ingrepp i genomet. I befruktningenslagen är brott som bestraffas med fängelse straffbar användning av könsceller, brott mot bestämmelserna om assisterad befruktning och kränkning av ett barns identitet.

2 Nuläge

2.1 Lagstiftning och praxis

De straffrättsliga bestämmelserna

Strafflagens 22 kap. om fosterfördrivning innehåller bestämmelser om dödande av foster på kvinnans eget initiativ eller på hennes begäran eller mot kvinnans vilja. Enligt rättsstatistiken har bestämmelserna inte tillämpats efter år 1972.

Enligt 22 kap. i strafflagen kan kvinnan själv straffbart fördriva eller döda sitt foster (5 § 1 mom.) eller en annan person med kvinnans vilja (5 § 2 mom.) eller mot kvinnans vilja (6 §). Som skärpningsgrund när det gäller fosterfördrivning eller dödande av foster som en annan person har utfört med kvinnans vilja är att gärningen begås mot betalning (5 § 2 mom.). Det föreskrivna hotet om straff för fosterfördrivning eller dödande av foster som kvinnan själv begår är fängelse i högst fyra år. Om det finns förmildrande omständigheter kan kvinnan lämnas utan straff. Hotet om straff för fosterfördrivning eller dödande av foster är fängelse i högst fyra år också då en annan person begår gärningen med kvinnans vilja. Om han eller hon gör det mot betalning är hotet om straff fängelse i minst sex månader och högst sex år. På fosterfördrivning eller dödande av foster mot kvinnans vilja följer fängelse i minst två och högst åtta år. Försök till alla dessa gärningar är straffbart.

Nämnda bestämmelser i strafflagen kompletteras av abortlagens 13 § där avbrytande av havandeskap i strid med bestämmelserna i lagen är straffbart enligt paragrafen, om inte 22 kap. i strafflagen blir tillämpligt. Strafflagens bestämmelser gäller i praktiken andra än sådana avbrytanden av havandeskap som konstaterats vara lovliga enligt abortlagen, medan igen abortlagens straffbestämmelse gäller närmast brott mot förfarandebestämmelserna.

Strafflagens bestämmelser om brott mot liv och hälsa i 21 kap., om brott som äventyrar andras hälsa och säkerhet i 44 kap. samt vissa bestämmelser om allmänfarliga brott i 34 kap., om tjänstebrott i 40 kap. och om arbetsbrott i 47 kap. kan också indirekt skydda en människas foster, embryo och genom. På olovlig utövning av ett yrke inom hälso- och sjukvården kan enligt 44 kap 3 § i strafflagen följa böter eller fängelse i högst sex månader.

Lagen om avbrytande av havandeskap

I 1 § i abortlagen har räknats upp de situationer där havandeskap kan avbrytas på begäran av kvinnan. Lagens 1 § 1 punkt gäller en situation när havandeskapets fortskridande eller förlossningen på grund av sjukdom,

kroppsslyte eller svaghet hos kvinnan skulle medföra fara för hennes liv eller hälsa. I 1 § 2 punkten i lagen föreskrivs om avbrytande av havandeskap på sociala grunder. Enligt denna punkt kan havandeskap på begäran av kvinnan avbrytas, när förlossningen och skötseln av barnet med beaktande av kvinnans och hennes familjs levnadsförhållanden samt övriga omständigheter skulle vara avsevärt betungande för henne. Lagens 1 § 3 punkt hänvisar till vissa gärningar som i strafflagen har föreskrivits vara straffbara och som har lett till att kvinnan blev havande. I 1 § 4 punkten räknas upp ålders- och barnantalsgrunderna för avbrytande av havandeskap. Enligt dem kan havandeskapet avbrytas, när kvinnan vid den tidpunkt då hon gjorts havande inte har fyllt sjutton år eller har fyllt fyrtio år eller när kvinnan redan har fött fyra barn. På ålders- eller barnantalsgrunden kan havandeskapet avbrytas på grundval av beslut av ingreppsläkaren i de övriga av de ovan nämnda fallen på grundval av tillståndsbeslut av två läkare, dels av en som har behörighet att ge utlåtande och dels av ingreppsläkaren.

Enligt 1 § 5 punkten i abortlagen kan havandeskapet undantagsvis avbrytas på kvinnans begäran när det finns skäl att förmoda att barnet skulle komma att vara psykiskt efterblivet eller behäftat med eller senare komma att behäftas med svår sjukdom eller svårt kroppsslyte (fosterrelaterad grund). I lagen är inte närmare definierad svårighetsgraden för sjukdomen eller kroppsslytet. Ett avbrytande på denna grund förutsätter tillstånd av rättskyddscentralen för hälsovården (TEO).

Enligt 1 § 6 punkten i abortlagen kan havandeskapet avbrytas på kvinnans begäran när hos barnets föräldrar eller någondera av dem sjukdom, rubbad själsverksamhet eller annan därmed jämförbar orsak allvarligt begränsar deras förmåga att sköta barnet. Ett avbrytande på denna grund förutsätter tillstånd av två läkare.

Havandeskap ska enligt 5 § i abortlagen avbrytas i ett så tidigt skede som möjligt men enligt huvudregeln senast under havandeskapets tolfte vecka. Enligt 5 § 3 mom. i lagen kan TEO dock, om kvinnan vid den tidpunkt då hon gjorts havande inte hade fyllt sjutton år eller om det annars finns synnerliga skäl,

ge tillstånd till avbrytande av havandeskapet fram till utgången av havandeskapets tjugonde vecka. Enligt 5 a § i abortlagen kan havandeskapet med TEO:s tillstånd avbrytas fram till utgången av havandeskapets tjugofjärde vecka, om hos fostret genom fostervattens- eller ultraljudsundersökning, serologiska undersökningar eller någon annan motsvarande tillförlitlig undersökning konstaterats svår sjukdom eller svårt lyte.

Abortlagens 9 § gäller s.k. nödavbrytande av havandeskapet då en legitimerad läkare får utföra ett brådskande avbrytande av havandeskap för att rädda moderns liv eller hälsa utan att iakttä de lagliga förutsättningarna och bestämmelserna om platsen för utförande.

Avbrytande av havandeskap kan utföras i samtliga sjukhus som har en förlossningsavdelning och förutom i dem i övriga sjukhus som TEO på grundval av 8 § 2 mom. i abortlagen har godkänt för detta ändamål. Som avbrytande av havandeskap statistikförs också fosterreduktion vid flerbördsgraviditet.

Enligt uppgifter från Forsknings- och utvecklingscentralen för social och hälsovården Stakes utfördes år 2006 10 645 avbrytanden av havandeskap, dvs. 9,1 avbrytanden per tusen kvinnor i fertil ålder. Detta är 3,0 procent, dvs. något mera än 300 färre avbrytanden av havandeskap än år 2005. År 2006 sjönk antalet avbrytanden av havandeskap i alla åldersgrupper i förhållande till det föregående året. Avbrytanden av havandeskap i fråga om personer under 20 år sjönk med 4,6 procent. År 2006 utfördes 57 procent av avbrytandena av havandeskap medicinskt och resten kirurgiskt.

År 2006 utfördes ca 93 procent av avbrytandena av havandeskap före den tolfte graviditetsveckan. Andelen avbrytanden av havandeskap som utfördes före den sjätte veckan var 37,9 procent. Under samma år hade knappt hälften av abortpatienterna genomgått minst en tidigare födsel. Ca en tredjedel av dem som avbröt havandeskapet hade gått igenom minst ett tidigare avbrytande av havandeskap.

Sociala skäl som grund för avbrytandet av havandeskapet (88,7 %) ökade ytterligare under år 2006. Övriga vanliga orsaker var en ålder under 17 år (6,1 %), över 40 års ålder

(3,8 %) och födsel av fyra barn (2,1 %). Avbrytanden av havandeskap på medicinska grunder, dvs. sjukdom, kroppslöshet eller svaghet hos kvinnan som medför fara för hennes liv eller hälsa utfördes i knappt en halv procent av fallen. På grund av en eventuell eller konstaterad fosterskada utfördes något flera avbrytanden än under det föregående året (2,8 % av alla avbrytanden av havandeskap). Sedan år 2001 har man kunnat åberopa flera än en orsak för avbrytandet av havandeskapet.

I TEO:s praxis har ansetts som svåra sjukdomar eller lyte hos fostret enligt 5 a § i abortlagen t.ex. kromosomskador som förorsakar utvecklingsstörthet och missbildningar (trisiomier), svårartade hjärtfel, mittdefekter på fostrets neuralrör, njurmissbildningar och de ämnesomsättningssjukdomar som enligt de finländska sjukdomsarvsanlagen leder till utvecklingsstörthet. TEO beviljade år 2006 220 tillstånd till avbrytande av havandeskap på den fosterrelaterade grunden, av vilka 87 på grundval av 5 a § i abortlagen.

Lagen om medicinsk forskning

Enligt definitionen i 2 § 1 mom. i forskningslagen avses med medicinsk forskning sådan forskning som innebär ingrepp i en människas eller ett mänskligt embryos eller fosters integritet och vars syfte är att öka kunskapen om sjukdomsorsaker, symptom, diagnostik, vård, prevention av sjukdomar eller sjukdomarnas beskaffenhet i allmänhet. Enligt 2 § 2 punkten i forskningslagen avses med ett embryo en sådan levande grupp av celler som har kommit till som ett resultat av en befruktning och som inte har fäst sig i en kvinnas kropp och enligt 3 punkten med ett foster ett levande embryo som har fäst sig i en kvinnas kropp.

I 3 kap. i forskningslagen föreskrivs om forskning som gäller embryon och foster. Ett embryo utanför kvinnans kropp får vara föremål för forskning endast vid de inrättningar som har fått tillstånd för detta av TEO. Om förutsättningarna för att bevilja av tillstånd bestäms närmare genom förordning. Medicinsk forskning som gäller embryo är tillåten endast om det inte förflutit mer än 14 dygn efter det att embryot har bildats. Den tid som

embryot har varit djupfryst räknas enligt 11 § i lagen inte med i denna tid.

Det är förbjudet att framställa embryon enbart för forskningsändamål. Ett embryo som har använts till forskning får inte inplanteras i en människas kropp och det får inte hållas vid liv längre än 14 dygn efter att det har bildats, borträknat den tid som det har varit djupfryst. Enligt 13 § i forskningslagen får vid forskning användas endast embryon som varit lagrade högst 15 år, efter vilken tid de ska förstöras.

Sådan forskning som gäller embryon och könsceller och som syftar till att utveckla metoder för att förändra de ärftliga egenskaperna är enligt 15 § i lagen förbjuden, om det inte är fråga om forskning i syfte att bota eller förebygga en svår ärftlig sjukdom.

Enligt 14 § i forskningslagen får ett foster får inte vara föremål för forskning utan skriftligt samtycke av den gravida kvinnan. I 9 § i forskningslagen föreskrivs det under vilka förutsättningar en gravid kvinna kan vara föremål för forskning.

Enligt 25 § i lagen kan på olaglig forskning som gäller embryon och könsceller följa böter eller fängelse i högst ett år. Enligt bestämmelsen är det straffbart att uppsåtligt bedriva forskning som gäller embryo eller könsceller utan TEO:s tillstånd som avses i 11 § eller i strid med de begränsningar som anges i 11 och 13 § eller i strid med förbud som avses i 15 §. Enligt 26 § i lagen är olagligt ingrepp i genomet straffbart och till gärningen gör sig skyldig den som bedriver forskning vars syfte är att göra det möjligt att 1) mångfaldiga människor, 2) framställa en människa genom att förena embryon, 3) framställa en människa genom att förena mänskliga könsceller och arvsfaktorer från djur. Hotet om straff är böter eller fängelse i högst två år. Dessutom har det i 27 § i forskningslagen föreskrivits bötesstraff för brott mot vissa bestämmelser i forskningslagen, t.ex. att bedriva forskning utan ett samtycke av den som är föremål för forskning eller utan ett positivt utlåtande av den etiska kommittén. För brott mot tystnadsplikten döms till straff enligt strafflagen (28 §). Det finns ingen information om hur dessa straffbestämmelser har tillämpats i praktiken.

Lagen om assisterad befruktning

Finland hade ingen lag som reglerar assisterad befruktning innan lagen om assisterad befruktning trädde ikraft 1.9.2007. I lagen föreskrivs om assisterad befruktning som utförs så att könsceller eller embryon från en människa förs in i en kvinna för att åstadkomma graviditet. Lagen gäller också donation och lagring av könsceller och embryon för assisterad befruktning. Lagens bestämmelser om könsceller gäller också förstadier till könsceller. Som assisterad befruktning enligt lagen betraktas inte det att en mans obehandlade och olagrade sperma förs in i en kvinna, om denna åtgärd vidtas utan att någon med rätt att utöva läkaryrket i denna sin egenskap eller någon annan utomstående mot ersättning deltar i utförandet av åtgärden (se 1 § i lagen).

Det centrala syftet för befruktningslagen är att trygga det barns intressen som föds genom befruktningen. Detta mål eftersträvas bl.a. genom bestämmelsen i 23 § om rätten till information. Enligt bestämmelsen i fråga har en person som kan ha sitt ursprung i en donerad könscell eller ett donerat embryo utan hinder av sekretessbestämmelserna efter att ha fyllt 18 år rätt att få reda på donatorns identitet.

Kränkning av ett barns identitet är föreskriven straffbar i 33 § i befruktningslagen. Brotsrekvisitet uppfylls då någon uppsåtligt eller av grov oaktsamhet försummar att iaktta bestämmelserna i 12 eller 14 § om donatorskoden, i 18 § om anmälan av uppgifterna till TEO:s donationsregister eller i 10, 28 eller 30 § om förvaring av handlingar. Som straff för kränkning av ett barns identitet kan dömas ut böter eller fängelse i högst ett år.

Straffbar användning av könsceller enligt 32 § förutsätter också uppsåt eller grov oaktsamhet hos gärningsmannen. Det är för det första fråga om straffbar användning av könsceller, om någon vid assisterad befruktning använder könsceller eller embryon i strid med 4 § 1 mom. i lagen. Detta innebär att man vid assisterad befruktning använder 1) könsceller eller embryon i vilkas arvs massa ingrepp har gjorts, 2) embryon som har erhållits genom mångfaldigande (dvs. klo-

ning), eller 3) könsceller och embryon som har använts för forskning.

Det är också fråga om straffbar användning av könsceller, om man vid assisterad befruktning påverkar eller försöker påverka ett barns egenskaper i strid med 5 § i lagen. Detta innebär att man vid assisterad befruktning använder könsceller eller embryon i strid med i lagen godkända urvalsprinciper. För det tredje är det fråga om straffbar användning av könsceller, om någon för assisterad befruktning tar emot, lagrar eller använder könsceller eller embryon utan donatorns samtycke. För det fjärde är straffbar användning av könsceller för handen, om någon lagrar könsceller eller embryon eller utför assisterad befruktning utan ett sådant tillstånd av TEO som avses i 24 §. Som straff för straffbar användning av könsceller kan dömas ut böter eller fängelse i högst ett år.

Vid brott mot bestämmelserna om assisterad befruktning enligt 34 § i lagen ska den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet utför assisterad befruktning i strid med 8 § dömas till böter eller fängelse i högst ett år. Bestämmelsen syftar till att förhindra att det utförs assisterad befruktning i situationer där det inte finns förutsättningar för det. Enligt 8 § i befruktningslagen får assisterad befruktning inte utföras, om 1) den som får behandling inte har gett sitt skriftliga samtycke, 2) den ena parten i ett par som får behandling är gift med en tredje person, 3) graviditeten på grund av kvinnans ålder eller hälsotillstånd kan medföra betydande fara för kvinnans eller barnets hälsa, 4) den som har gett sitt samtycke till assisterad befruktning har återkallat samtycket eller avlidit, 5) det är uppenbart att barnet inte kan tryggas en balanserad uppväxt, eller 6) det finns anledning att anta att barnet kommer att ges bort som adoptivbarn. Den sist nämnda bestämmelsen syftar till att förhindra surrogatmoderarrangemang.

I 35 § i befruktningslagen föreskrivs som en förseelse mot bestämmelserna om assisterad befruktning som straffas med böter att uppsåtligen i strid med 21 § utlova eller betala arvode eller kostnadsersättning för donation av könsceller eller embryon. Bestämmelsen syftar till att förhindra att donation av

könsceller och embryon blir en kommersiell verksamhet.

Lagen om användning av mänskliga organ, vävnader och celler för medicinska ändamål

I lagen om användning av mänskliga organ, vävnader och celler för medicinska ändamål (101/2001, nedan vävnadslagen) föreskrivs om tagande och användning av mänskliga organ, vävnader och celler för transplantation eller annat medicinskt ändamål. Genom lagen har också genomförts EG:s direktiv om kvalitets- och säkerhetsnormer för mänskliga vävnader och celler (2004/23/EG). Dessa lagändringar trädde i kraft 1.6.2007.

I vävnadslagen avses med mänskliga vävnader och celler alla vävnader och celler avsedda för användning på människor, inbegripet könsceller, vävnader och celler från foster samt embryonala stamceller. Enligt 6 § 2 mom. i vävnadslagen får embryon användas endast för assisterad befruktning eller medicinsk forskning. Enligt 20 a § i vävnadslagen införskaffas, kontrolleras, bearbetas, konserveras, förvaras och distribueras vävnader och celler vid vävnadsinrättningar eller på uppdrag av dem. Vävnadsinrättningar ska ha ett av ett verksamhetstillstånd som beviljas av Läke-medelsverket. Lagen och författningarna på lägre nivå som utfärdats med stöd av lagen syftar till att trygga kvaliteten och säkerheten hos de vävnader och celler som används på en människa.

I 25 § i vävnadslagen föreskrivs bötesstraff bl.a. för att utan samtycke eller tillstånd ta till vara eller använda mänskliga organ, vävnader eller celler. Det är också straffbart att bryta mot säkerhetsbestämmelserna i lagen eller att betala en förbjuden ersättning.

Övervakning och administrativa påföljder

Lagen om yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården (559/1994) syftar till att förbättra patientsäkerheten och kvaliteten för hälso- och sjukvårdstjänster. För att uppnå detta mål förutsätts av yrkesutbildade personer adekvat utbildning och kompetens och andra färdigheter, och i nämnda lag föreskrivs om styrningen av och tillsynen över personerna i fråga samt om de behövliga åt-

gärdena för att genomföra dem. Enligt 2 § 2 mom. i lagen har endast en legitimerad yrkesutbildad person, en yrkesutbildad person som beviljats tillstånd eller en yrkesutbildad person med skyddad yrkesbeteckning rätt att utöva yrket och använda yrkesbeteckningen. TEO och länsstyrelserna har hand om styrningen av och tillsynen över de yrkesutbildade personerna och verksamhetsenheterna inom hälso- och sjukvården.

I lagen föreskrivs om säkerhetsåtgärder och disciplinära åtgärder som riktas mot yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården. För felaktigt förfarande kan TEO meddela närmare föreskrifter och anvisningar för yrkesutövningen, för en bestämd tid eller tills vidare förbjuda användningen av en skyddad yrkesbeteckning eller helt och hållet återkalla den rätt att utöva yrket som har beviljats en yrkesutbildad person. Lindrigare åtgärder är enligt 26 § att ge en anmärkning eller att fästa uppmärksamhet på vikten av en ändamålsenlig yrkesutövning. Som disciplinär åtgärd kommer enligt 33 i fråga skriftlig varning. För olovlig utövning av ett yrke inom hälso- och sjukvården föreskrivs straff i 44 kap. 3 § i strafflagen.

Enligt 11 § i abortlagen hör det till TEO:s behörighet att övervaka att läkarna med behörighet att avge utlåtande och ingreppsläkarna eftersträvar en opartisk och enhetlig praxis. När särskilda skäl kommer fram ska TEO vägra en läkare med behörighet att avge utlåtande rätten att ge utlåtande i ärenden som gäller avbrytande av havandeskap eller återkalla förordnandet för läkaren att verka som läkare med behörighet att avge utlåtande eller att återkalla godkännandet för sjukhuset.

För tillsynen över denna lag och de bestämmelser som utfärdats med stöd av den har TEO med stöd av 22 § i forskningslagen rätt att inspektera lokalerna och verksamheten vid inrättningar som har fått ett forskningstillstånd som gäller embryo och som avses i 11 § samt att granska de dokument som behövs för tillsynen. Om det förekommer brister eller missförhållanden i verksamheten, kan TEO bestämma att verksamheten ska avbrytas tills bristerna eller missförhållandena har avhjälpits, eller återkalla det beviljade tillståndet för forskning som gäller embryo, om gällande bestämmelser eller fö-

reskrifter inte iakttas i forskningsverksamheten. Beslut om återkallande av tillstånd ska iakttas även om beslutet har överklagats.

Enligt förarbetena till befruktningslagen är avsikten att man mot förseelser mot lagen i första hand ska ingripa med administrativ tillsyn och att de straffrättsliga medlen kommer i sista hand. Den administrativa tillsynen utövas av TEO som, om bestämmelserna om lagring av könsceller och embryon och utförande av assisterad befruktning väsentligt har överträtts i verksamheten, med stöd av 27 § i befruktningslagen kan återkalla tillståndet som ger rätt till detta. Som en lindrigare administrativ åtgärd kan TEO bestämma att verksamheten ska avbrytas tills bristerna eller missförhållandena har avhjälpits.

Enligt 20 j § i vävnadslagen leder och övervakar Läkemedelsverket vävnadsinrättningarnas verksamhet till den del det gäller verkställigheten av vävnadsdirektivets bestämmelser. Läkemedelsverket kan under vissa förutsättningar med stöd av 20 m § i vävnadslagen helt eller delvis återkalla en vävnadsinrättnings verksamhetstillstånd eller förelägga ett vite. Till övriga delar är TEO behörig tillstånds- och tillsynsmyndighet med stöd av 22 § i vävnadslagen. Om gällande bestämmelser inte iakttas i verksamheten, kan TEO med stöd av 23 § i vävnadslagen återkalla ett tillstånd som beviljats för viss verksamhet.

2.2 Skyddet av foster, embryo och genom i grundlagen och människorättskonventioner

Grundlagen

I grundlagens 1 kap. 1 § som gäller statsskickets grunder föreskrivs att konstitutionen tryggar människovärdets okränkbarhet och den enskilda människans frihet och rättigheter. Enligt motiveringen till regeringspropositionen med förslag till stadganden om de grundläggande fri- och rättigheterna (RP 309/1993) uttrycker bestämmelsen om människovärdet den allmänmänskliga grunden för de fundamentala rättigheterna. Bestämmelsen uttrycker i första hand värdegrunden i konstitutionen, men den kan också ha en direkt rättslig betydelse i vissa fall. En-

ligt lagförslaget inverkar den vid tolkning t.ex. när de egentliga bestämmelserna om grundläggande fri- och rättigheter tillämpas. Bestämmelsen har också en inverkan på utvärderingen av vilka begränsningar av de i grundlagen tryggande fri- och rättigheterna som kan betraktas som tillåtna. Omnämmandet av att individens rättigheter och frihet tryggas understryker å sin sida de grundläggande fri- och rättigheternas ställning i Finlands statsförfattning. Till uttrycket hör också individens självbestämmanderätt, dvs. friheten att bestämma över sig själv och sitt handlande, vilket utgör grunden för många andra fri- och rättigheter.

Enligt 7 § i grundlagen har alla rätt till liv, och till personlig frihet, integritet och trygghet. Enligt förarbetena till reformen av de grundläggande fri- och rättigheterna hör rätten till liv nära samman med bestämmelserna om sociala rättigheter. Den har ett särskilt nära samband med bestämmelsen i 15 a § 1 mom. i Finlands Regeringsform om rätten till oundgänglig utkomst och omsorg. Bestämmelsen i fråga ska uppfattas som en grundläggande rättighet som tryggar minimiförutsättningarna för liv. Av rätten till liv kan man å andra sidan härleda en allmän förpliktelse för den offentliga makten att främja förutsättningarna för liv. Ur den motsvarande bestämmelsen i konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter har man t.ex. härlett statens förpliktelse att vidta effektiva åtgärder för att minska barndödligheten, bekämpa epidemier och förlänga den återstående genomsnittliga livslängden. Enligt lagberedningshandlingarna avser bestämmelsen inte att ändra de nuvarande uppfattningarna om den rättsliga ställningen t.ex. för bestämmandet av livets begynnelse och slut eller genmanipulation, fosterunderökningar och eutanasi. Enligt lagförslaget avser bestämmelsen inte att ändra gällande lagstiftning om avbrytande av havandeskap.

Grundlagens 7 § innehåller också en allmän bestämmelse om skyddet för personlig frihet. Den personliga friheten har karaktären av en allmän grundläggande fri- och rättighet, som inte bara skyddar människans fysiska frihet utan också hennes viljas frihet och självbestämmanderätt. Enligt förarbetena till reformen om de grundläggande fri- och rät-

tigheterna skyddar rätten till personlig integritet t.ex. mot kroppsvisitation och med tvång utförda medicinska och motsvarande undersökningar. Bestämmelsen har ett nära samband med skyddet för privatlivet i 10 §. Den kan också tillämpas på relationer mellan privatpersoner, även om den personliga integriteten närmast skyddas genom strafflagstiftningen och skadeståndslagstiftningen. Skyddet omfattar vid sidan av den fysiska integriteten också mot ett ingrepp i den mentala integriteten även i sådana fall där behandlingen inte anses kränka människovärdet.

Utgångspunkten i grundlagens 10 § om skyddet för privatlivet är att individen har rätt att leva sitt eget liv utan godtycklig eller ogrundad inblandning i hans eller hennes privatliv av myndigheter eller andra utomstående. Till privatlivet hör bl.a. individens rätt att fritt knyta och upprätthålla kontakter till andra människor och miljön samt att själv bestämma om sig själv och sin kropp. Också familjelivet omfattas av skyddet för privatlivet.

De grundläggande fri- och rättigheterna hör till fysiska personer under deras livstid. En människa blir alltså till fullo innehavare av de grundläggande fri- och rättigheterna vid tidpunkten då hon föds och omfattas av dem fram till sin död. I förarbetena till reformen om de grundläggande fri- och rättigheterna konstateras dock att rättsordningen på olika sätt ger skydd också före födseln. Delvis förverkligas detta via skyddet för de grundläggande fri- och rättigheterna som ges en gravid kvinna före födseln. Också grundlagens 1 § om människovärdets okränkbarhet har en skyddande inverkan för foster och embryon. Medicinska försök som kränker människovärdet och som utförs på foster och embryon ska därför anses strida mot 1 § i grundlagen.

Man har dock inte ansett att foster och embryon omfattas av begreppet individ eller person som skyddas av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna på ett sådant sätt att de vore rättssubjekt. I Finland börjar individens rättsliga handlingsförmåga, dvs. identiteten först vid tidpunkten för födseln, fastän fostret kan få t.ex. en arvsrättslig ställning i vissa situationer, om barnet föds levande. I den rättsliga

och etiska diskussionen har det betonats att risken ökar för missbruk som riktar sig mot mänskliga embryon och som kränker människovärdet som en följd av utvecklingen av den medicinska kunskapen och metoderna. Därför förstärks principen om människovärdets okränkbarhet, fastän den inte går att påvisa som en levande individs konkreta grundläggande fri- och rättighet.

Genom abortlagen eftersträvade man att minska antalet olagliga aborter i Finland och de menliga följder dessa har. Lagen hade också sin grund i principerna om kvinnas valrätt och om barnets rätt att bli fött som önskat. Kvinnans reproduktiva rättigheter dvs. sådana som har samband med förökning har senare fastställts i internationella uttalanden (såsom Europeiska gemenskapens parlaments uttalande i ärendet). Kvinnas reproduktionsfrihet har dock i olika länder i varierande grad inskränkts på grund av det skydd som ges åt embryon och foster. T.ex., fastän ett ofött foster inte direkt är ett subjekt för en viss mänsklig rättighet eller en grundläggande fri- och rättighet, utvisar en rättsjämförelse att kvinnans självbestämmanderätt inskränks på grund av skydd av fostrets människovärde då antalet graviditetsveckor ökar.

Europarådets människorättskonventioner

Enligt artikel 2 i Europarådskonventionen om de mänskliga rättigheterna (FördrS 19/1990) ska envars rätt till livet skyddas genom lag. I den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna har man i praxis inte i denna artikels syfte tagit ställning till ett embryos eller ett fosters ställning. Frågan om när livet börjar lämnas till de avtalsslutande staternas prövningsmarginal, eftersom det i Europa inte råder en enhetlig vetenskaplig och juridisk definition för detta. (Se bl.a. Vo v. Frankrike Nr 53924/00, dom 8.7.2004 och Evans v. Förenade konungariket Nr 6339/05, dom 7.3.2006).

Finland har undertecknat Europarådets konvention angående skydd av de mänskliga rättigheterna och människans värdighet med avseende på tillämpningen av biologi och medicin (europeiska fördragsserien ETS Nr 164, nedan den biomedicinkonventionen) genast år 1997 då den upprättades. Konven-

tionen förpliktar parterna att skydda alla människors värde och identitet och utan diskriminering garantera respekt för allas integritet och andra rättigheter med avseende på tillämpningen av biologi och medicin. Finland har för avsikt att sätta konventionen nationellt i kraft under år 2008.

I biomedicinkonventionen förbjuds ingrepp som syftar till att ändra det mänskliga genetomet samt användningen av reproduktionsteknologier för val av ett barns kön, förutom i de fall då detta syftar till att förhindra allvarliga ärftliga könsrelaterade sjukdomar (artiklarna 13 och 14). Om forskning av embryon utanför kvinnas kropp (*in vitro*) medges i lag, ska lagen säkerställa att embryot skyddas på ett tillfredsställande sätt. Det är förbjudet att framställa mänskliga embryon för forskningsändamål (artikel 18).

I enlighet med artikel 31 i biomedicinkonventionen har på särskilda områden ingåtts följande tilläggsprotokoll: Protokollet om förbud mot kloning år 1998 (ETS Nr 168), protokollet om transplantation av organ och vävnader med mänskligt ursprung (ETS Nr 186) och protokollet om biomedicinsk forskning (ETS Nr 195). Tilläggsprotokollet om kloning förbjuder åtgärder som syftar till att framställa en människa som är identisk med en annan levande eller död människa.

Tilläggsprotokollet om biomedicinsk forskning är tillämpligt på embryon och foster. Enligt artikel 18 får på en gravid kvinna inte utföras forskning som inte har direkt nytta för henne eller hennes embryo, foster eller kommande barn, förutom i det fall att forskningen syftar till att få resultat för en jämförelsegrupp och en lika effektiv forskning inte kan utföras på en kvinna som inte är gravid och forskningen innebär endast en obetydlig risk och ett obetydligt men.

Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna och Maastrichtfördraget

Enligt artikel 1 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (2000) är människans värdighet okränkbar. Den ska respekteras och skyddas. Denna bestämmelse utsträcker sig också till foster och embryon. I artikel 6(2) i fördraget om Europeiska unio-

nen (Maastrichtfördraget) konstateras det uttryckligen att unionen som allmänna principer för gemenskapsrätten ska respektera de grundläggande rättigheterna, såsom de garanteras i Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna.

2.3 Lagstiftningen i de nordiska länderna

Sverige

Enligt 1 § i Sveriges abortlag (1974:595) kan havandeskapet på kvinnans begäran avbrytas, om åtgärden utförs före utgången av adertonde havandeskapsveckan och den inte kan antas medföra fara för hennes liv eller hälsa. Enligt 3 § i lagen förutsätter abort efter det synnerliga skäl och socialstyrelsens tillstånd. Tillstånd får inte meddelas, om det kan antas att fostret är livsdugligt. I 9 § i abortlagen har föreskrivits straff för illegal abort på vilken kan följa böter eller fängelse i högst ett år. Om brottet är grovt, är straffskalan från sex månaders fängelse till fängelse i högst fyra år. Enligt rekvisitet är illegal abort en gärning där en person som inte är behörig att utöva läkaryrket (kvacksalvare) utför abort på en annan. En abort som kvinnan själv utför är alltså enligt bestämmelsens ordalydelse inte straffbar, och kvinnan straffas inte heller med stöd av principerna om medverkan till brott. Vid bedömningen av huruvida brottet är grovt ska särskilt beaktas om gärningen skett vanemässigt, yrkesmässigt eller om gärningen har inneburit särskild fara för kvinnans liv eller hälsa. I 10 § har föreskrivits straff för vissa förfarandeförseelser. Dessa bestraffas med böter eller fängelse i högst sex månader.

Lagen om genetisk integritet (2006:351) trädde i kraft 1.7.2006. Lagen begränsar användning av viss bioteknik och reglerar de rättsliga verkningarna av sådan användning. Till lagens tillämpningsområde hör användning av genetiska undersökningar och genetisk information samt genterapi, genetisk undersökning vid allmänna hälsoundersökningar, fosterdiagnostik samt preimplantatorisk genetisk diagnostik, åtgärder i forsknings- eller behandlingssyfte med ägg från människa, insemination samt befruktning utanför krop-

pen (provvrörsbefruktning). I 8 kap. i lagen har hot om straff föreskrivits för överträdelser av individualiserade bestämmelser i lagen. Det huvudsakliga hotet om straff är böter eller fängelse i högst sex månader

Norge

I Norge innehåller lagen om medicinskt bruk av bioteknologi (lov om humanmedicinskt bruk av bioteknologi, 2003:100) bestämmelser om undersökningar före en människas födsel. Barnets kön får inte avslöjas för de blivande föräldrarna före den tolfte havandeskapsveckan, om inte modern lider av en allvarlig könsrelaterad sjukdom. Bestämmelsen syftar till att förhindra att man ansöker om abort på grund av det kommande barnets kön. Lagens 7 § innehåller en straffbestämmelse enligt viken på brott mot lagen eller med stöd av lagen utfärdade föreskrifter kan följa böter eller fängelse i högst tre månader.

Om avbrytande av havandeskap föreskrivs i en särskild lag (lov om svangerskapsavbrydd, 1975:50) Abort kan fås på begäran fram till utgången av den tolfte havandeskapsveckan. Efter det kan man få abort med specialtillstånd på de särskilda grunder som nämns i 2 § fram till utgången av adertonde havandeskapsveckan och efter det endast av vägande skäl tills fostret är livsdugligt. Enligt 13 § i lagen straffas den som avbryter havandeskapet eller medverkar till åtgärden i strid med lagen eller med stöd av lagen utfärdade bestämmelser med böter eller fängelse i högst tre månader.

Avbrytande av havandeskap i strid med indikationerna i lagen om detta eller utan att iaktta tillståndsförfarandet för avbrytande av havandeskapet bestraffas enligt 245 § i strafflagen som fosterfördrivning. Hotet om straff är fängelse i högst tre år eller, om gärningen har begåtts under ytterst försvårande omständigheter, fängelse i högst sex år. För fosterfördrivning som har begåtts utan kvinnans samtycke är straffet fängelse i högst 15 år eller, om kvinnan har avlidit som en följd av gärningen, fängelse i högst 21 år. Ett avbrytande av havandeskap som kvinnan utfört själv eller kvinnans medverkan till ett

avbrytande av havandeskapet är inte straffbara.

Danmark

Danmarks hälsolag (sundhedsloven, 2005:546) trädde i kraft 1.1.2007 och i den sammanfördes flera tidigare separata lagar. I lagen föreskrivs bl.a. om avbrytande av havandeskap och om genetiska undersökningar. Avdelning 7 i lagen gäller avbrytande av havandeskap och fosterreduktion vid flerbarnsbörd. Enligt lagen kan man på begäran få abort fram till utgången av den tolfte havandeskapsveckan och efter det på vissa i 94 § nämnda särskilda grunder fram till det att fostret blir livsdugligt. Strafflagen innehåller inte längre straffbestämmelser om avbrytande av havandeskap, utan de ingår i hälsolagen. I 269 § i lagen föreskrivs straff för avbrytande av havandeskap utan ett sådant tillstånd som förutsätts i lagen eller i strid med de förutsättningar som föreskrivs i den. Hotet om straff är i huvudsak fängelse i högst två år eller böter för en gärning som begåtts under förmildrande omständigheter. Ett olovligt avbrytande av havandeskap som utförts av en annan än en läkare bestraffas med fängelse i högst fyra år. Också medhjälp till ett sådant avbrytande av havandeskapet är straffbar. En gravid kvinna straffas inte för en abort som hon utfört på sig själv eller för medverkan till en sådan.

Enligt straffbestämmelserna i 8 kap. i lagen om användning av konstgjord befruktning vid medicinsk vård, diagnostik och forskning (lov om kunstig befrugtning i forbindelse med lægelig behandling, diagnostik og forskning m.v., 1997:460) är maximistraffet för brott mot lagens bestämmelser fängelse i fyra år.

Island

Enligt abortlagen från år 1975 förutsätter avbrytande av havandeskap vissa tillståndsgrunder, men i praktiken får den som så önskar abort fram till utgången av den 12. havandeskapsveckan. På särskilda skäl kan tillstånd till abort beviljas ännu fram till utgången av den 16. havandeskapsveckan. Efter detta är avbrytande av havandeskap tillåtet en-

dast på grund av en allvarlig skada på fostret eller fara för modern liv eller hälsa.

I 214 § i strafflagen från år 1940 föreskrivs om olagligt avbrytande av havandeskap. Också en moder som dödar sitt foster kan straffas med fängelse i högst två år. Om det råder synnerligen förmildrande omständigheter kan kvinna dock lämnas utan straff. En olaglig abort som utförs av någon annan än kvinnan bestraffas med fängelse i högst fyra år, om kvinnan har samtyckt till gärningen. Om gärningen begåtts under försvårande omständigheter, särskilt för att uppnå vinning eller om den orsakat kvinnans död eller särskild fara för hennes hälsa, är straffet fängelse i högst åtta år. Om avbrytande av havandeskapet utförts utan kvinnas samtycke, är straffskalan fängelse från två till tolv år.

I Islands lag om assisterad befruktning från år 1996 föreskrivs förutom om förutsättningar för att utföra assisterad befruktning också om forskning som gäller embryon. I 13 § i lagen ingår ett straff innebärande böter eller fängelse i högst tre månader för brott mot lagens bestämmelser.

2.4 Bedömning av nuläget

Bestämmelserna om fosterfördrivning i 22 kap. i strafflagen är såväl till sitt innehåll som språkligt föråldrade och i behov av en översyn. Dessa bestämmelser ändrades inte i samband med att abortlagen reviderades. Kapitlets hot om straff är oskäligt stränga, och betydelsen av bestämmelserna har i avgörande grad ändrats då de i abortlagen föreskrivna tillståndsgrunderna avsevärt har lindrats och tillståndsförfarandet har blivit smidigt för sökandena. Också 13 § i abortlagen är i behov av en revidering.

När det gäller skydd av ett embryo eller foster i en kvinnas kropp kommer användningen av straffrätten i sista hand. Detta skyddssyfte har i Finland av hävd förverkligats med andra medel: bl.a. genom att sköta om den gravida kvinnans välbefinnande t.ex. med hjälp av mödrarådgivning och genom att garantera henne en trygg arbetsmiljö. Bestämmelserna om fosterfördrivning och abortlagens straffbestämmelser har under de senaste decennierna inte tillämpats i prakti-

ken. Efter revideringen av abortlagen har det utförts uppenbart få olagliga aborter.

Enligt den koncentrationsprincip som har omfattats i samband med totalreformen av strafflagen ska straffbestämmelser innefattande fängelsestraff tas in i strafflagen. I flera straffbestämmelser i forskningslagen, befruktningsslagen och abortlagen ingår ett hot om fängelse vid sidan av hot om böter. Vid bedömningen av dessa bestämmelser har det därför varit nödvändigt att bedöma i vilka fall hotet om fängelse är motiverat att bevara, och vid positivt slutresultat föreslå att bestämmelsen som omfattas av hot om fängelse ska placeras i det reviderade 22 kap. i strafflagen.

Vilka handlingsformer som det är skäl att förbjuda vid hot om straff bestäms i väsentlig grad på grundval av de materiella lagarna (abortlagen, forskningslagen och befruktningsslagen), och prövningen av detta sker mest ändamålsenligt i samband med att dessa materiella lagar stiftas och revideras. Eftersom grunderna för straffbarhet för de gärningar som avses i forskningslagen och befruktningsslagen har prövats i samband med att dessa materiella lagar stiftades åren 1999 och 2006, har man i detta sammanhang avgränsat sig till uppenbart motiverade förslag om ändring av straffbestämmelserna. Den primära uppgiften för de lagändringar som nu föreslås är att göra fosterfördrivningsbestämmelserna i 22 kap i strafflagen tidsenliga och att i kapitlet placera straffbestämmelserna innefattande fängelsestraff. Straffbestämmelserna står i fast materiellt samband med skyddet av foster och ingår för närvarande i materiella lagar utanför strafflagen. Detta krav på materiellt samband har tolkats snävt, varför t.ex. grunderna för straffbestämmelserna för de gärningar som avses i 25 § i vävnadslagen inte har kunnat prövas vid beredningen av detta lagförslag.

3 Målsättning och de viktigaste förslagen

Genom de föreslagna straffbestämmelserna som ska tas in i 22 kap. i strafflagen eftersträvar man att skydda fosters, embryons och genomets okränkbarhet. Vid sidan av detta

skyddssyfte som framgår redan av kapitlets rubrik tryggas individens integritet och självbestämmanderätt samt andra värden och intressen som ligger bakom de materiella lagar (abortlagen, forskningslagen och befruktningsslagen) som det hänvisas till i straffbestämmelserna. Genom den materiella lagstiftningen har det straffrättsliga skyddet kommit att omfatta förutom mänskliga embryon också mänskliga könsceller, och samtidigt har man heltäckande bedömt den straffreglering som är nödvändig för att forskningslagen och befruktningsslagen ska följas.

Propositionens målsättning är för det första att revidera strafflagens föräldrade straffbestämmelser om fosterfördrivning så att de motsvarar ändrad materiell lagstiftning och praxis. Samtidigt ska abortlagens straffreglering ses över. För det andra är målsättningen att iaktta den koncentrationsprincip som omfattades vid totalreformen av strafflagen och att till strafflagen överföra de straffbestämmelser i forskningslagen och befruktningsslagen som är värda hot om fängelse och som har samband med skydd av foster, embryo, genom samt könsceller.

I innehållet i dessa straffbestämmelser som föreslås bli koncentrerade i strafflagen föreslås det endast sådana ändringar som kan anses nödvändiga med hänsyn till principlinjedragningarna i totalreformen av strafflagen. Man har alltså i synnerhet i samma kapitel eftersträvat en enhetlig och internt konsekvent reglering av gärningar av samma typ. Kravet på en så exakt och avgränsad straffbarhet som möjligt som ingår i den straffrättsliga legalitetsprincipen är desto tyngre ju strängare straffbar gärning det är fråga om. Principen betonas mera när det gäller brottsbestämmelserna innefattande fängelse än när det gäller bestämmelser innefattande böter.

Man har vid totalreformen av strafflagen förhållit sig återhållsamt när det gäller att jämställa gärningsformen grov oaktsamhet med gärningsformen uppsåtliga. Behovet av en kriminalisering av gärningsformen innefattande grov oaktsamhet har prövats särskilt med hänsyn till om det är möjligt att med administrativ styrning och tillsyn effektivisera att lagens bestämmelser iakttas utan att tillräknandet utvidgas från uppsåt till oaktsamhet.

I lagförslaget föreslås det att i 22 kap. i strafflagen förs samman straffbestämmelserna innefattande fängelse för kränkning av ett mänskligt foster, embryo och genom. Strafflagens föräldrade bestämmelser om fosterfördrivning ersätts med lindrigare straffbestämmelser om olagligt avbrytande av havandeskap. De föreslagna brottsrekvisiten (olagligt avbrytande av havandeskap och dess grova gärningsform) och likaså straffskalorna är utformade på det sättet att de harmoniserar med den lagstiftningsteknik och de hot om straff som har omfattats i samband med totalreformen av strafflagen.

Ett avbrytande av havandeskapet som kvinnan utför själv ska inte vara straffbart som olagligt avbrytande av havandeskap innefattande fängelse. Kvinnan själv ska dock omfattas av straffbarhet när det är fråga om brott mot lagen om avbrytande av havandeskap som endast straffas med böter. Denna ändring av straffregleringen innebär att klandret mot gärningsmannen mildras.

Grunden för ändringen är att det är oskäligt att lika strängt straffa en kvinna som avbryter sitt havandeskap och på detta sätt ofta äventyrar sin egen hälsa som den typiska gärningsmannen i fråga om olagligt avbrytande av havandeskap, nämligen en kvacksalvare utan läkarutbildning. Den straffrättskommitté som beredde totalreformen av strafflagen (kommittébetänkande 1976:72) föreslog att hotet om straff mot kvinnan själv helt skulle avlägsnas. I de övriga nordiska länderna förutom på Island lämnas kvinnan i ett sådant fall utan straff. I propositionen har man inte stannat för att föreslå straffrihet, eftersom bakgrunden till straffregleringen är att skydda fostret och att trygga ett förfarande för avbrytande av havandeskap som är lagligt och som månar om kvinnas hälsa. Det föreslås att skälighetsorsaker som anknyter till kvinnans person ska beaktas som omständigheter som reducerar hotet om straff. Dessutom kan domstolen på grund av kvinnans personliga förhållanden av skälighetsorsaker enligt 6 kap. 7 och 12 § i strafflagen lindra straffet eller avstå från att döma ut straff.

De nuvarande straffbestämmelserna innefattande fängelse i forskningslagen och befruktningslagen ska överföras till 22 kap. i strafflagen och samtidigt delvis förenas. Då

det då har prövats i vilken omfattning hotet om fängelse ska bevaras och en straffbestämmelse därför intas i strafflagen, har det föreslagits att det i fråga om en del av gärningsformerna när det gäller straffbestämmelserna i befruktningslagen ska bevaras endast ett hot om böter och att straffbestämmelsen för dessa ska förbli i befruktningslagen. Detta beror på en nyprövning av grunderna för straffbarhet i enlighet med vad som anges i detaljmotiveringen.

Det föreslås inte att straffbestämmelserna i övriga lagar utanför strafflagen överförs till 22 kap. i strafflagen. Den biomedicinska och teknologiska utvecklingen har dessutom inverkat förutom på de områden som regleras av forskningslagen och befruktningslagen framför allt även på det område som regleras av vävnadslagen. Bedömningen av de intressen som skyddas av straffbestämmelserna i vävnadslagen och straffbarheten för de gärningsformer som är förbjudna i lagen och av behovet av att föreskriva ett eventuellt straff innebärande fängelse skulle i alltför hög grad ha breddat författningsberedningen. Vid denna har man koncentrerat sig på en helhet av straffbestämmelser som ska ersätta det nuvarande 22 kap. i strafflagen: skydd av mänskliga fosters, embryons och det mänskliga genomets okränkbarhet samt en bedömning av behovet av straffbestämmelser innebärande fängelse för att befruktningslagen ska iakttas.

Brotten i det reviderade 22 kap. i strafflagen ska alltså vara olagligt avbrytande av havandeskap, grovt olagligt avbrytande av havandeskap, olagligt ingrepp i embryo, olagligt ingrepp i genom, olaglig användning av könsceller och kränkning av ett barns identitet.

Alla brott i det reviderade kapitlet i strafflagen ska enligt förslaget vara straffbara endast om de har begåtts uppsåtligen. Detta innebär en förändring i fråga om de straffbestämmelser som förs över från befruktningslagen till strafflagen, eftersom de i sin nuvarande form — med avvikelser från straffbestämmelserna i de övriga materiella lagarna — är straffbara också om de begåtts av grov oaktsamhet. De straffbestämmelser som från forskningslagen och befruktningslagen överförs till strafflagen skiljer sig inte till den grad i fråga om de intressen som ska skyddas

eller grunderna för straffbarhet att man med stöd av detta kan motivera en skillnad mellan gärningstypernas straffbarhet. Det finns alltså ett behov av att förenhetliga förutsättningarna för tillräknande i fråga om de straffbestämmelser som ska tas in i strafflagen. I propositionen föreslås det att det inte heller i fråga om befruktningslagens straffbestämmelser finns ett behov av att bevara gärningsformer som innebär grov oaktsamhet vid sidan av uppsåtliga gärningar.

Frågan om huruvida det i fråga om de straffbestämmelser som från forskningslagen och befruktningslagen förs samman i strafflagen finns ett behov av att jämställa grov oaktsamhet med uppsåt och huruvida det finns ett behov av att bestraffa gärningsformer som innebär oaktsamhet påverkas väsentligen av omständigheten i vilken grad det finns tillgång till alternativa påföljder i stället för en straffreglering. Yrkesutbildade personer inom hälsovården omfattas av administrativ tillsyn och administrativa hot om påföljder, vilket talar för en användning av straffrätten i sista hand samt en inskränkning av straffbarheten och en nedsatt stränghetsgrad. Iakttagandet av omsorgsplikten kan effektiviseras också med dessa administrativa medel. Att jämställa grov oaktsamhet med uppsåt får inte heller stöd av straffbestämmelserna i de övriga centrala lagarna för hälsovården. T.ex. innehåller lagen om patientens ställning och rättigheter (785/1992) inte överhuvudtaget egna straffbestämmelser. Hälsobrott enligt 44 kap. 1 § i strafflagen är visserligen straffbart också, om det begås av grov oaktsamhet, men användningen av straff begränsas av förutsättningen enligt vilken gärningen ska vara ”ägnad att orsaka fara för någon annans liv eller hälsa”.

På grundval av det ovan anförda föreslås det att de straffbestämmelser som från befruktningslagen förs över till strafflagen (22 § 5 och 6 §) ska innebära straff endast som uppsåtliga i enlighet med det uppsåtsbegrepp som har omfattats vid totalreformen av strafflagen. I forskningslagen och befruktningslagen görs behövliga ändringar och i dem förblir förseelser som bestraffas lindrigare än enligt de bestämmelser som förs över till strafflagen. Förseelserna bestraffas endast med böter. I forskningslagen och befrukt-

ningslagen föreslås i samband med överföringen inga andra betydande ändringar än att också de gärningar som bestraffas enligt befruktningslagen ska bestraffas endast om de begås uppsåtligt. De gärningar som är kriminaliserade i forskningslagen har också hittills bestraffats endast om de har begåtts uppsåtligt.

4 Propositionens konsekvenser

Ett av målen för totalreformen av strafflagen har varit att i strafflagen koncentrera straffbestämmelser innebärande fängelse som finns i lagstiftningen utanför strafflagen. Att föra samman i och över till strafflagen straffbestämmelser såsom bestämmelserna om skydd av foster, embryo och genom betonar att dessa gärningar är klandervärda och att överföringen på detta sätt är ägnad att förstärka straffregleringens allmänpreventiva verkan. I propositionen har också bedömts hoten om straff för de brott som regleras och de har omformats att motsvara de allmänna straffskalorna enligt strafflagsreformen. En reducering av hoten om straff för de föräldrade bestämmelserna om fosterfördrivning är en del av denna omvärdering, och som en följd av detta gör de reviderade straffskalorna det möjligt att bättre än för närvarande bestämma en påföljd som har rätta proportioner och är skälig.

5 Beredningen av propositionen

Strafflagsprojektet lade år 1989 fram ett förslag till bestämmelser om kränkning av en människas foster, embryo och genom i 22 kap. i strafflagen. Vid beredningen av straffbestämmelserna stannade man dock upp för att invänta att den materiella lagstiftningen på området skulle bli färdig. Beredningen inleddes på nytt år 1998, men den avbröts rätt snart av samma skäl.

Justitieministeriet tillsatte 22.1.2007 en arbetsgrupp som hade som uppgift att utarbeta en regeringsproposition med förslag till bestämmelser om det straffrättsliga skyddet för ett mänskligt foster, embryo och genom. Straffbestämmelserna för olagligt avbrytande av havandeskap skulle placeras i 22 kap. i strafflagen och ersätta de föräldrade bestäm-

melserna om fosterfördrivning i kapitlet. I kapitlet skulle också föras samman straffbestämmelserna innebärande fängelse i forskningslagen och befruktningslagen. Arbetsgruppen skulle lägga fram förslag till förslag till behövliga ändringar av också andra lagar. Som arbetsgruppens ordförande fungerade professor Raimo Lahti från Helsingfors universitet och till den hörde juridiska sakkunniga från social- och hälsoministeriet, justitieministeriet och Helsingfors universitet samt juridiska och medicinska sakkunniga från Rättsskyddscentralen för hälsovården.

Arbetsgruppens betänkande om skydd av foster, embryo och genom blev färdigt i oktober 2007 (arbetsgruppsbetänkande 2007:18). Rörande förslaget inhämtades utlåtande av tjugo myndigheter, organisationer och sakkunniga, av vilka fjorton gav ett utlåtande. De som yttrade sig representerade ministerier, rättsväsendet, polisen, åklagare, föreningar och professorer i straffrätt. Man förhöll sig positivt till förslaget, men anförde anmärkningar om detaljerna.

Propositionen har beretts inom justitieministeriet som tjänsteuppdrag utgående från arbetsgruppens förslag och utlåtandena angående det. På grundval av utlåtandena preciseras förslagen till paragrafer till vissa delar.

I utlåtandena fick den största uppmärksamheten förslaget om att ett avbrytande av havandeskapet som kvinna själv utför ska bevaras straffbart innefattande hot om böter. Vis-

sa remissinstanser (t.ex. social- och hälsoministeriet och Riksåklagarämbetet) skulle i enlighet med stafflagsprojektet ha lämnat ett avbrytande av havandeskapet som kvinnan själv utför helt obestraftat. Eftersom en klar majoritet av remissinstanserna stödde arbetsgruppens betänkande föreslås det ingen ändring i förslaget i detta hänseende. För att det inte ska uppstå någon oklarhet om att ett avbrytande av havandeskapet som kvinnan själv utför är straffbart fogades det till den föreslagna paragrafen i strafflagen en klarläggande hänvisning till abortlagen.

6 Samband med andra propositioner

Inom utrikesministeriet bereds som bäst det nationella ikraftsättande av Europarådets biomedicinkonvention och vissa av tilläggsprotokollen till den. Finland har undertecknat konventionen år 1997. Konventionens bestämmelser har efter det beaktats vid utvecklingen av den materiella lagstiftningen och en ratificering av konventionen väntas ske år 2008. Man har planerat ändringar i lagstiftningen endast när det gäller strafflagens diskrimineringsbestämmelser där diskrimineringsgrunderna ska kompletteras med ärftliga egenskaper och funktionshinder.

Propositionen ska behandlas utan att man inväntar att biomedicinkonventionen sätts i kraft.

DETALJMOTIVERING

1 Lagförslag

1.1 Strafflagen

22 kap. Om kränkning av foster, embryo och genom

I strafflagens 22 kap. föreslås det straffbestämmelser för kränkning av foster, embryo och genom. Kapitlets nuvarande rubrik om fosterfördrivning ska ersättas med nämnda rubrik. Brotten i kapitlet ska vara olagligt avbrytande av havandeskap (1 §), grovt avbrytande av havandeskap (2 §), olagligt ingrepp i embryo (3 §), olagligt ingrepp i genom (4 §), olaglig användning av könsceller (5 §) och kränkning av ett barns identitet (6 §). Kapitlets 3—6 § grundar sig på straffbestämmelserna innebärande fängelse i forskningslagen och befruktningslagen. Bestämmelserna föreslås samtidigt bli upphävda eller ändrade.

1 §. *Olagligt avbrytande av havandeskap.* Lagens 22 kap. 1 och 2 § ska ersätta kapitlets nuvarande föråldrade bestämmelser om fosterfördrivning. De föreslagna paragraferna kompletteras av straffbestämmelsen i abortlagens 13 §, som också föreslås bli ändrad. Ett avbrytande av havandeskapet är lagenligt, om det sker på kvinnans begäran och i den ordning som abortlagen föreskriver. Förslaget syftar till att åstadkomma att straffbestämmelserna motsvarar den ändrade materiella lagstiftningen och totalreformen av strafflagen.

Det är inte längre ändamålsenligt att använda uttrycket ”fördriva eller döda foster” för ett rättsstridigt avbrytande av havandeskapet. Det föreslås att det för dessa gärningssätt eller i stället för brottsbenämningen används brottsbenämningen ”olagligt avbrytande av havandeskap” som harmoniserar med den materiella lagstiftningen.

Det föreslås en lindring av straffbestämmelserna. Det straff innefattande fängelse som är föreskrivet i strafflagen ska inte längre rikta sig mot en kvinna som själv utför eller låter utföra abort. De primära målen för

hotet om straff är kvacksalvare som saknar medicinsk utbildning och som utför ett avbrytande av havandeskapet som är ägnat att orsaka fara för kvinnans hälsa.

Reduceringen av de nuvarande hoten om straff innebär att de föreslagna straffbestämmelserna motsvarar de straffskalor som iaktogs vid totalreformen av strafflagen. För den föreslagna regleringen talar också att i allvarliga fall i allmänhet blir tillämpliga förutom straffbestämmelsen om olagligt avbrytande av havandeskap också 44 kap. 3 § i strafflagen (olovlig utövning av ett yrke inom hälso- och sjukvården). Vid ett avbrytande av havandeskap mot kvinnans vilja kan dessutom bestämmelserna i 21 kap. i strafflagen bli tillämpliga. Å andra sidan förutsätter behovet av skydd av fostret att det ska vara möjligt att i allvarliga fall döma ut ett fängelsestraff oberoende av om gärningen samtidigt uppfyller rekvisitet för något annat brott. Som straffskala för olagligt avbrytande av havandeskap föreslås böter eller fängelse i högst två år. På grovt avbrytande av havandeskap ska kunna följa fängelse i minst fyra månader och högst fyra år.

Avbrytande av havandeskap och gärningssättet för detta är inte definierat i abortlagen. Definitionerna och begreppen för havandeskap och födsel grundar sig på Stakes anvisningar (1995:3). Enligt dessa anvisningar är ett avbrytande av havandeskapet ett upphörande av graviditeten som initierats av en människas åtgärder och som inte uppfyller definitionen för födsel och där man inte vet om fostret har avlidit i livmodern före åtgärden för avbrytande av havandeskapet. En födsel definieras som en händelse som leder till att ett foster som är minst 22 graviditetsveckor gammalt eller som väger minst 500 gram föds. Enligt definitionen är ett avbrytande av havandeskap som med TEO:s tillstånd sker under 22.—23. graviditetsveckan inte en födsel.

Finska läkarföreningen Duodecim och Finlands Gynekologförening har gett en Gängse vård-rekommendation om avbrytande av havandeskap. Rekommendationen definierar

avbrytande av havandeskap som ett konstgjort avslutande av graviditeten före utgången av 20:e havandeskapsveckan eller på grund av svår abnormitet hos fostret med TEO:s tillstånd före utgången av 24:e havandeskapsveckan. Fosterreduktion vid flerbarnsbörd klassificeras också som avbrytande av havandeskap.

I de nämnda definitionerna för avbrytande av havandeskap har man inte direkt stött sig på fostrets livsduglighet, vilket man har gjort i vissa andra länder. T.ex. får det enligt den svenska abortlagen inte beviljas tillstånd för avbrytande av havandeskap, om fostret kan antas vara livsdugligt. I Finland följer de gränser som används i fråga om havandeskapsveckorna tidsgränserna för livsdugligheten, men de är med hänsyn till det straffrättsliga ansvaret mera exakta än begreppet livsduglig.

Det straffrättsliga skyddet av en människa börjar vid födseln, då den bakre gränsen för egenskapen som foster har ansetts vara att sammandragningarna börjar. Som en mera tillförlitlig gräns ska anses det att fostret helt eller delvis kommit ut ur kvinnans livmoder. Med hänsyn till skyddet av fostret är det inte nödvändigt att fostret eller på motsvarande sätt barnet är livsdugligt, lika lite som det är det med hänsyn till skyddet av människoliv. Om en kvinna själv dödar sitt barn, kan detta under vissa förutsättningar uppfylla rekvisitet för barnadråp enligt strafflagens 21 kap. 4 §. Gärningen är betydligt lindrigare än dråp.

Man avser inte utsträcka straffbestämmelsen till åtgärder som vidtagits innan graviditeten har kunnat konstateras t.ex. genom urinprov. Användning av s.k. akut-p-piller direkt efter ett oskyddat samlag är därför alltså inte straffbar enligt förslaget. Denna åsikt framfördes i förarbetena till abortlagen, då man uttalade att den tidigaste tidpunkten som i vart fall kan komma i fråga är när det befruktade ägget fäster sig på livmoderväggen. Enligt definitionen i 2 § 3 punkten i forskningslagen avgränsas ett fosters början till den tidpunkt då ett levande embryo har fäst sig i kvinnans kropp.

Den nya beskrivningen av gärningssättet anknyter nära till lagen om avbrytande av havandeskap vilket ska anges i paragrafen. Abortlagen innehåller bestämmelser om

grunderna för tillstånd och om det förfarande som ska iaktas då man ansöker om lovligt avbrytande av havandeskap. Uttrycket ”utan sådant tillstånd som krävs i lag” som ingår i 1 mom. i paragrafen avser situationer där existensen av en grund för avbrytande av havandeskapet inte har konstaterats på det sätt som abortlagen föreskriver genom beslut av en eller två läkare eller genom TEO:s tillstånd eller då det inte finns en förutsättning enligt abortlagen för avbrytande av havandeskapet. Aborten eller utförandet av aborten saknar då en laglig grund, dvs. den är olaglig. Om man har utverkat tillstånd med ohederliga medel, t.ex. genom att ange felaktiga uppgifter, finns det inte en laglig grund för aborten. Tillståndsgrunderna har närmare retts ut i den allmänna motiveringen. Om det är fråga om ett avbrytande av havandeskap som enligt abortlagen har konstaterats vara tillåtet och som har en laglig grund (med vilken jämsätts ett lagenligt nödavbrytande av havandeskap), men om endast förfarandebestämmelserna inte följts då tillståndet beviljades, kan på gärningen följa ett bötesstraff enligt 13 § i abortlagen. Denna bestämmelse i abortlagen kan så som det anføres nedan i motiveringen till bestämmelsen också tillämpas på en kvinna som själv avbryter sitt havandeskap.

Med uttrycket ”annars obehörigen” riktar man sig mot det primära tillämpningsobjektet för straffbestämmelsen, dvs. någon annan än en legitimerad läkare (kvacksalvare) som utför ett avbrytande av havandeskap. Beteckningen obehörigen täcker dessutom ostridigt ett sådant avbrytande av havandeskapet som sker utan tillstånd av en kvinna som är kompetent att ge samtycke eller, i ett fall med en psykiskt funktionsnedsatt kvinna som avses i 2 § i abortlagen, utan ansökan av hennes lagliga företrädare. En försvårande grund vid grovt avbrytande av havandeskap är att avbrytandet av havandeskapet utförs mot kvinnans vilja.

Beroende på gärningsmannens ställning kan hans eller hennes förfarande komma att bedömas också som olovligt utövande av ett yrke inom hälso- och sjukvården enligt 44 kap. 3 § i strafflagen eller som tjänstebrott enligt bestämmelserna i 40 kap. i strafflagen.

Enligt förslaget ska rekvisitet för avbrytande av havandeskap gälla avbrytande av "en annans" havandeskap. Uttrycket lämnar den gravida kvinnan själv utanför gärningsmannakretsen i fråga om detta strafflagsbrott, och också ansvaret för medverkan utesluts genom en särskild klargörande bestämmelse som tas in i 3 mom. För att lämna kvinnan straffri talar att straffrätten inte bör användas för att skydda en människa för hotande kränkningar från hans eller hennes egen sida. Dessutom är det i de flesta fall oskäligt att straffa en kvinna som avbryter sitt eget havandeskap och orsakar fara för sin egen hälsa. För att lämna kvinna utan straff talar också att hotet om straff antagligen inte då har en nämnvärd allmänpreventiv eller specialpreventiv verkan och att hotet om straff kan tänkas hindra kvinnan att söka sig till vård då det uppstår skadliga följder.

Som motargument mot att en abort som kvinnan själv utför ska vara helt straffri har i detta lagförslag omfattats tanken att regleringen om avbrytande av havandeskap tryggar också andra värden än kvinnans omedelbara hälsorelaterade intressen. Då graviditeten fortskrider får fostret ett självständig rättsskydd som grundar sig på människovärdesbegreppet. Därför föreslås det att straffansvaret för kvinnan själv inte utesluts i abortlagens straffbestämmelse innefattande böter till vilken bestämmelse det för tydlighetens skull hänvisas.

Enligt det föreslagna 2 mom. är försök straffbart på motsvarande sätt som försök till fosterfördrivning är för närvarande.

Olagligt avbrytande av havandeskap ska på samma sätt som de övriga brotten i det föreslagna 22 kap. i strafflagen vara straffbart endast om det begås uppsåtligt. Något särskilt omnämnande om detta ingår inte i brottsrekvisiten eftersom enligt strafflagens 3 kap. 5 § (515/2003) detta krav på tillräknanande gäller, om inte något annat föreskrivs.

2 §. Grov avbrytande av havandeskap. Den föreslagna 22 kap. 2 § i strafflagen innehåller en bestämmelse om grovt avbrytande av havandeskap. Vid utformningen av paragrafen har man följt det skrivsätt som vid totalreformen av strafflagen har iakttagits för de grova gärningsformerna för ett brott. Ett olagligt avbrytande av havandeskap kan vara

grovt för det första, om det orsakas allvarlig fara för kvinnans liv eller hälsa. För det andra kan det vara grovt om brottet begås mot kvinnans vilja. I vartdera fallet måste brottet även bedömt som en helhet vara grovt.

Ett avbrytande av havandeskap är förenat med en risk som är typisk för en åtgärd inom hälso- och sjukvården också om den utförs av en yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården. En typisk gärningsman i fråga om olagligt avbrytande av havandeskapet är en person som saknar en sådan utbildning och erfarenhet. Ett olagligt avbrytande av havandeskap kan då utföras på ett sätt som orsakar allvarlig fara för kvinnans liv eller hälsa. Med allvarlig fara för liv eller hälsa avses en likadan följd som avses i strafflagens 21 kap. 13 § om framkallande av fara. Enligt sist nämnda lagrum avses med fara en konkret fara och vid allvarlighetsbedömningen är det fråga om hur sannolikt det är att följden inträffar och hur allvarlig en eventuell följd är. Om en allvarlig fara för kvinnans liv eller hälsa orsakas av grov oaktsamhet, blir olagligt avbrytande av havandeskap inte tillämpligt, men gärningen kan uppfylla rekvisitet för framkallande av fara.

Enligt den föreslagna 2 § 2 punkten kan en ett olagligt avbrytande av havandeskap bli grovt också om det utförs mot kvinnans vilja. Såsom det ovan i motiveringen till 1 § har konstaterats, utförs ett avbrytande av havandeskap enligt abortlagen på kvinnas begäran och i ett fall med en psykiskt funktionsnedsatt kvinna som avses i 2 § i abortlagen på ansökan av hennes lagliga företrädare. Ett avbrytande av havandeskapet i strid med dessa bestämmelser är rättsstridigt och utgör ett förfarande som uppfyller basrekvisitet för olagligt avbrytande av havandeskap. Det att ett avbrytande av havandeskapet mot kvinnans vilja som utgångspunkt ska bedömas som grovt beror på att gärningen till sin karaktär kränker kvinnas självbestämmanderätt och personliga integritet. På motsvarande sätt bestraffas ett olagligt avbrytande av havandeskap mot kvinnans vilja strängare i de gällande bestämmelserna om fosterfördrivning än en fosterfördrivning som sker med kvinnans samtycke.

Det är fråga om ett avbrytande av havandeskapet mot kvinnans vilja t.ex. då någon misshandlar henne i syfte att avbryta havandeskapet. Det omedelbara objektet för gärningen är då fostret i kvinnans livmoder, men gärningssättet är misshandel av kvinnan vilket gör det särskilt klandervärt. En lindrigare form av en gärning mot kvinnas vilja än detta är t.ex. om någon ger kvinnan en medicin som med stor sannolikhet åstadkommer att havandeskapet avbryts utan att kvinnan är medveten om att medicinen har en sådan effekt. Att döda fostret då kvinnan är medvetlös är också att handla mot kvinnans vilja.

Om en misshandel orsakar allvarlig fara för kvinnans liv eller hälsa, kan ett olagligt avbrytande av havandeskapet vara grovt också på denna grund. Kriterierna för den grova gärningsformen kompletterar på detta sätt varandra eller uppfylls samtidigt. I samtliga fall ska man göra en helhetsbedömning av omständigheterna, dvs. av försvårande och förmildrande faktorer. På grundval av denna bedömning drar man en slutsats om huruvida det är fråga om grovt avbrytande av havandeskap.

Straffskalan för grovt olovligt avbrytande av havandeskap är fängelse från fyra månader till fyra år. Denna straffskala har vid totalreformen av strafflagen använts som straffskala för vissa grova gärningsformer. I jämförelse med motsvarande gällande fosterfördrivningsbestämmelser har hoten om straff mildrats. Det ska dock observeras att det i fråga om gärningar som innebär kränkning av en kvinnas kroppsliga integritet dock döms i enlighet med bestämmelserna om sammanträffande av brott också för misshandel eller grov misshandel med stöd av 21 kap. 5 och 6 § i strafflagen enligt de förutsättningarna som föreskrivits för brotten i fråga.

3 §. Olagligt ingrepp i embryo. I paragrafen ska placeras en straffbestämmelse om olagligt ingrepp i embryo. Paragrafen ska ersätta straffbestämmelsen i forskningslagens 25 § om olaglig forskning som gäller embryo och könsceller. En bestämmelse som motsvarar sagda lagrum ska bevaras innefattande fängelse och enligt koncentrationsprincipen placeras i ett kapitel i strafflagen som i fråga om saksammanhanget lämpar sig för det,

dvs. 22 kap. Den föreslagna straffbestämmelsen — särskilt bestämmelserna i 2 och 3 punkten — ska i betydande mån skydda okränkbarheten hos ett mänskligt foster, embryo och till en del genom mot rättskränkningar som riktar sig mot dem. Tyngdpunkten i 3 § 1 punkten är en garanti för självbestämmanderätten för den kvinna som beslutar om forskning som gäller embryo eller foster samt att trygga självbestämmanderätten för donatorerna av könsceller eller den kvinna som beslutar om forskning som gäller embryo. Bestämmelsen skyddar alltså två slags intressen.

Gemensamt för gärningssätten enligt 3 § är att de innebär ett rättsstridigt ingrepp i ett mänskligt foster eller embryo eller mänskliga könsceller. Ett förbjudet ingrepp kan kränka dem omedelbart eller medelbart på ett sådant sätt att gärningarna kränker självbestämmanderätten för den person som de riktar sig mot. Formen för ett rättsstridigt ingrepp är närmast förbjuden forskning som gäller embryo. Gärningssätten enligt 2 punkten innefattar också andra slags förbjudna ingrepp i embryo. I straffbestämmelsen hänvisas det därför till forskningslagen i dess egenskap av materiell lag och de förbjudna handlingssätten får sitt sakinnehåll från de enskilda bestämmelserna i forskningslagen.

Forskningslagens 25 § har motiverats i den regeringsproposition som ledde till att forskningslagen stiftades (RP 229/1998 rd). När det gäller kriminaliseringsgrunderna för de gärningar som i lagrummet har föreskrivits straffbara har det inte skett några förändringar. Det finns därför inget behov av att på nytt motivera de gärningsformer som har föreskrivits vara straffbara och som föreslås vara förbjudna också i förslaget. Detta gäller bedrivande av forskning utan TEO:s tillstånd som avses i 11 § eller bedrivande av forskning som gäller embryon i strid med de begränsningar som anges i 11 och 13 §. Dessutom gäller det bedrivande av forskning som gäller embryon och könsceller och som strider mot det förbud som avses i 15 §. Sist nämnda forskning ska syfta till att utveckla metoder för att förändra de ärftliga egenskaperna, om det inte är fråga om forskning i syfte att bota eller förebygga en svår ärftlig sjukdom. På grund av den exakthetsprincip

som förutsatts av den straffrättsliga laglighetsprincipen har det i den föreslagna 3 § 2 punkten beskrivits de gärningsformer som förbjuds i 13 § i forskningslagen förutom som bedrivande av forskning som gäller embryo också som annan åtgärd som innebär ingrepp i embryo.

Gärningarna är grupperade i tre punkter för att det på detta sätt ska vara lättare att gestalta de förbjudna gärningssätten. Så som det konstaterats ovan, är det karakteristiska för gärningssätten enligt 1 punkten en kränkning av självbestämmanderätten för donatorerna av könsceller eller för den berörda kvinnan. I denna punkt ska också föreskrivas vissa föreläggelser som enligt den nuvarande 27 § i forskningslagen är straffbara innefattande böter och vars straffbarhet enligt propositionen kan jämföras med gärningarna i 25 § i forskningslagen. Då det i den föreslagna 5 § föreskrivs att användning av könsceller eller embryon i strid med ett sådant samtycke som avses i 16 och 20 § i befruktningslagen är straffbar innebärande fängelsestraff är det av konsekvensorsaker skäl att föreskriva samma hot om straff också för ett ingrepp i ett mänskligt foster eller embryo enligt denna paragraf. Genom en enhetlig straffreglering betonas bestämmanderätten för donatorerna av könsceller och den gravida kvinnans rätt att besluta om bedrivande av forskning som gäller embryo eller foster.

I 2 punkten i paragrafen föreskrivs straff för olika former av forskning som gäller embryo och för andra åtgärder som innebär ingrepp i embryo. Forskning som gäller embryo eller könsceller och som är kriminaliserad i 3 punkten i samma paragraf har anknytningspunkter till den föreslagna 4 §, eftersom det mänskliga genomets okränkbarhet skyddas också genom denna straffreglering.

Enligt 2 punkten i paragrafen ska det vara straffbart att — på samma sätt som för närvarande — lagra ett embryo i över 15 år. Att överskrida den lagringstiden på 10 år som föreskrivs i befruktningslagen är däremot inte straffbart. Det föreslås att denna inkonsekvens rättas till genom att en överskridning av lagringstiden enligt befruktningslagen också kriminaliseras. De föreslås att en överskridning av lagringstiden för embryon ska bestraffas som olaglig användning av

könsceller enligt 5 § 4 punkten. I det sammanhanget föreslås också en ändring av befruktningslagen så att maximitiden för lagring av embryon ska vara 15 år på samma sätt som i forskningslagen. Ändringen motiveras nedan i samband med förslaget till ändring av befruktningslagen.

Den föreslagna brottsbenämningen olagligt ingrepp i embryo täcker språkligt inte det ingrepp i könsceller som avses i 3 punkten. Dessutom nämns som gärningssätt parallellt forskning som gäller embryo och forskning som gäller könsceller. Trots dessa inexactheter har man stannat för den nämnda enkla utformning av brottsbenämningen. En motsvarande ståndpunkt har omfattats i brottsbenämningen "olaglig användning av könsceller" i 5 §, fastän det då noggrant sett är fråga om olaglig användning av könsceller eller embryo.

4 §. Olagligt ingrepp igenom. Det föreslås att straffbestämmelsen om olagligt ingrepp i genomet i 26 § i forskningslagen överförs till paragrafen. När det gäller motivering för denna straffbestämmelse hänvisas det till regeringens proposition med förslag till forskningslag. Genom bestämmelsen kriminaliseras bedrivande av forskning i visst syfte då forskningen enligt dessa syften kan bedömas strida mot människovärdet.

I enlighet med brottsbenämningen skyddas integriteten hos det mänskliga genomet mot vissa gärningsformer som har karaktär av förberedelse. Genomets okränkbarhet skyddas också genom bestämmelserna i 3 § 3 punkten och 5 § 2 punkten. I den föreslagna 4 § ligger tyngdpunkten för straffbarhet på grund av gärningens karaktär av förberedelse vid gärningsmannens subjektiva syften, vilket med hänsyn till kravet på rekvisitets exakthet är problematiskt. Å andra sidan har yttre omständigheter ett betydande bevisvärde när det gäller att visa gärningsmannens syfte, och de allmänna grunderna för kriminalisering av gärningar med karaktär av förberedelse gäller också här.

Det är enligt den biomedicinska kunskapen tillsvidare inte möjligt att skapa en människa som en följd av de gärningar som enligt bestämmelsen föreslås bli kriminaliserade. Det är dock motiverat att redan i förberedelse-skedet bestraffa bedrivandet av sådan forsk-

ning som strider mot människovärdet, och det är också motiverat att bevara det nuvarande hotet om straff.

Enligt 1 punkten i paragrafen är det straffbart att framställa människor med identiskt genom, dvs. att mångfaldiga en människa. Internationellt används också begreppet kloning. I punkten avses kloning som syftar till förökning. Tilläggsprotokollet från år 1998 till Europarådets biomedicinkonvention förbjuder kloning av människor (human beings). I artikel 1 i tilläggsprotokollet förbjuds varje åtgärd som syftar till att producera en människa som är genetiskt identisk med en annan människa. Tilläggsprotokollet hänskjuter definitionen av en människa till den nationella lagstiftningen. Det finns alltså inget hinder för att nationellt definiera att en s.k. terapeutisk kloning som utförs med anlitande av cellkärnetransplantationsteknik inte ska omfattas av kloningsförbudet.

I 2 punkten i paragrafen föreskrivs som straffbart att bedriva forskning vars syfte är att framställa en människa genom att förena embryon. En sådan mänsklig individ skulle ha fyra genetiska föräldrar. Vid den naturvetenskapliga försöksverksamheten har metoden använts för forskning av differentiering av embryocellerna i djur. Enligt 2 punkten i bestämmelsen är det förbjudet att bedriva forskning som syftar till att framställa kombinationer av människor och djur.

5 §. Olaglig användning av könsceller. I paragrafen ska placeras en straffbestämmelse om olaglig användning av könsceller. Denna bestämmelse ska utgöra ett par till 3 § i kapitlet. Då i 3 § koncentreras straffregleringen som gäller forsknings- och ingreppssätt som är förbjudna i de enskilda paragraferna i forskningslagen och som riktar sig mot ett mänskligt embryo (eller ett foster) och delvis också mot könsceller, ska i 5 § på motsvarande sätt koncentreras straffregleringen som gäller befruktningslagens olagliga former av ingrepp i könsceller eller embryon. Uttrycket ”användning” enligt brottsbenämningen ska inte vara det ända gärningssättet, utan också andra förbjudna former av ingrepp på det sätt som befruktningslagen definierar.

Såväl i 3 som i 5 § skyddas intressen av två slag. I den föreslagna 5 § skyddas å ena sidan mänskliga könscellers och embryons

okränkbarhet och å andra sidan självbestämmanderätten för de personer som bestämmer om könscellerna och embryona. I vartdera lagrummet föreskrivs endast uppsåtliga gärningsformer vara straffbara, och vardera straffbestämmelsen ska ha samma straffskala, dvs. böter eller fängelse i högst ett år.

Punkterna 1—4 i paragrafen motsvarar i sakligt hänseende bestämmelserna i befruktningslagens 32 § om straffbar användning av könsceller. Det föreslås dock att det i 4 punkten som en ny straffbar gärningsform tas in överskridning av den tidsgräns som anges i 6 § 3 mom. i befruktningslagen.

Befruktningslagens 32 § motiveras i den regeringsproposition som ledde till att befruktningslagen stiftades (RP 3/2006) med att man med hoten om straff har velat trygga alla personers rätt att bestämma över sina könsceller. Genom straffbestämmelserna i befruktningslagen eftersträvar man också att förebygga gärningar som äventyrar barnets intressen.

På grund av den straffrättsliga laglighetsprincipen har man eftersträvat att något exaktare avfatta de punkter som motsvarar straffbestämmelsen i 32 § i befruktningslagen. För det första ska man i 1 punkten inte endast tala om användning av könsceller och embryo i strid med 4 § 1 mom. i befruktningslagen, utan om ett handlande i strid med de allmänna begränsningarna för användning av könsceller eller embryon. För det andra räknas i 2 punkten noggrannare än i motsvarande punkt i 32 § i befruktningslagen upp de förbjudna sätten att påverka egenskaperna hos ett barn. Genom förbudet i denna punkt skyddas genomets integritet. Också uttrycket ”utan ett sådant samtycke av donatorn som avses i 16 och 20 § i befruktningslagen” i 3 punkten är något exaktare än motsvarande bestämmelse i gällande lag.

Det föreslås att det i 4 punkten i paragrafen tas in en bestämmelse som motsvarar befruktningslagens 32 § 4 punkt om lagring av embryon och könsceller och om utförande av assisterad befruktning utan sådant tillstånd som avses i 24 § i befruktningslagen. Det föreslås att det till punkten fogas en överskridning av den tidsgräns för lagring av könsceller och embryon som anges i 6 § 3 mom. i befruktningslagen. Donerade könsceller och

embryon får enligt 6 § 3 mom. lagras i högst tio års tid, varefter de ska förintas, om samtycke inte ges till användning för ett annat lovligt ändamål. Denna straffbestämmelse föreslås av konsekvensskäl, eftersom en överskridning av motsvarande tidsgräns enligt forskningslagen redan för närvarande är straffbar och denna straffreglering föreslås bli bevarad.

I 5 punkten i paragrafen ska ingå en straffbestämmelse för en underlåtelse att iaktta befruktningslagen krav på samtycke. I denna punkt hänvisas det till kravet på samtycke som har definierats i 8 § 1 och 4 punkten i befruktningslagen. Om motsvarande straffbara förfarande föreskrivs det för närvarande i 34 § i befruktningslagen. Med denna bestämmelse tryggas självbestämmanderätten för de som får assisterad befruktning och för donatorerna av könsceller och embryon. Den föreslagna regleringen vore på detta sätt enhetlig med straffregleringen om det samtycke som krävs för forskning som gäller embryo. Enligt 8 § 1 punkten i befruktningslagen får assisterad befruktning inte utföras, om den som får behandling inte har gett sitt skriftliga samtycke. I 4 punkten i bestämmelsen förbjuds det att utföra assisterad befruktning, om den som har gett samtycket återkallat det eller har avlidit.

Det föreslås att det i strafflagen inte tas in en straffreglering för andra gärningar i strid med 8 § i befruktningslagen än ett förfarande i strid med kravet på samtycke. Det föreslås att straffbarheten för de gärningar som är kriminaliserade i den nuvarande 34 § i befruktningslagen bevaras innebärande böter i 35 § i den materiella lagen samtidigt som förutsättningarna för gärningarnas straffbarhet preciseras.

Det sist nämnda ställningstagandet har påverkats av en ny prövning av grunderna för straffbarhet. På grund av principen om användning av straffrätten i sista hand har befruktningslagens administrativa tillsyn och påföljder förtur. Att ta in ett straff innebärande fängelse i straffskalan förutsätter noggrant övervägande och en differentiering av hur skadliga och klandervärda de straffbara gärningsformerna är. Av den straffrättsliga laglighetsprincipen följer kravet på en exakt

gärningsbeskrivning. Ju strängare straffbar en gärning är, desto mer betonas kravet.

Olaglig användning av könsceller ska enligt förslaget vara straffbar endast om gärningen begås uppsåtligen. De gärningar som är kriminaliserade i 32 och 34 § i befruktningslagen är straffbara också om de begås av grov oaktsamhet. Att avgränsa tillräknandet till endast ett uppsåtligt handlingssätt grundar sig på de allmänna prövningsgrunderna för straffbarhet. Saken har retts ut ovan i den allmänna motiveringen.

6 §. Kränkning av ett barns identitet. Det föreslås att till paragrafen förs över den nuvarande straffbestämmelsen i befruktningslagens 33 § om kränkning av ett barns identitet. Vid överföringen ska bestämmelsen preciseras i enlighet med laglighetsprincipen. Denna bestämmelse motiveras i den regeringsproposition som ledde till att befruktningslagen stiftades med vikten av att beakta barnets intressen. Enligt motiveringen till bestämmelsen ska det vara straffbart att äventyra möjligheterna att få reda på donatorn för den som fötts med hjälp av donerade könsceller. De olika formerna för underlåtenhet har beskrivits i rekvisitet, men i rekvisitet ingår inte det markerade äventyranderekvisitet.

Det föreslås nu att ett äventyranderekvisit av nämnt slag ska fogas till den bestämmelse som tas in i strafflagen. Då straffskalan i bestämmelsen omfattar ett hot om fängelse i ett år, är det motiverat att till rekvisitet foga en avgränsningsgrund som har härletts ur skyddssyftet. Enligt förslaget ska kränkning av ett barns identitet därför vara straffbar endast, om gärningen är ägnad att äventyra barnets rätt att få reda sitt ursprung. Straffbarheten förutsätter alltså s.k. abstrakt fara, dvs. gärningen ska enligt prövning i det enskilda fallet typiskt ha äventyrat barnets sagda rätt.

Med avvikelse från vad läget är för närvarande ska gärningen vara straffbar endast om den begåtts uppsåtligen, medan motsvarande gärning på grundval av 33 § i befruktningslagen är straffbar också om den begås av grov oaktsamhet. Avgränsningen av straffbarheten till att gälla endast uppsåtliga gärningar har retts ut i den allmänna motiveringen. Straffbestämmelsen riktar sig närmast mot personer som är anställda av producenter av assisterad befruktning. Det är också möj-

ligt att genom administrativ tillsyn ingripa mot brott mot bestämmelsen.

1.2 Lagen om avbrytande av havandeskap

13 §. I 13 § i den gällande abortlagen föreskrivs om brott mot förfarandebestämmelserna i lagen. Enligt bestämmelsen ska den som utan att iaktta bestämmelserna i abortlagen har utfört avbrytande av havandeskap, som konstateras vara lovligt, eller gjort försök till detta, straffas med böter eller fängelse i högst ett år. Uttrycket ”som konstateras vara lovligt” antyder om att bestämmelsen vore delvis tillämplig också i andra fall än vid rena förfarandeförseelser, om det blott i efterskott kan konstateras att det skulle ha funnits lagliga grunder för avbrytande av havandeskapet. Det finns inga uppgifter om hur straffbestämmelsen har tillämpats i praktiken.

Det föreslås en översyn av straffbestämmelsen på ett sådant sätt den fortsättningsvis i första hand ska tillämpas på förfarandeförseelser enligt abortlagen. Bestämmelsens straffskala ska enligt förslaget endast innefatta böter. Enligt vad som numera förutsatts av s.k. blankostraffbestämmelser ska i bestämmelsen räknas upp de bestämmelser i abortlagen (1, 2, 5, 5 a och 6—9 §) som leder till straff, om man bryter mot dem. Enligt ett uttrycklig uttalande ska 13 § i abortlagen dock vara sekundär i förhållande till rekvisiten för olovligt avbrytande av havandeskap som avses i 22 kap. 1 och 2 § i strafflagen. Tillämpningsområdet för de sist nämnda bestämmelserna har retts ut ovan.

Grunden för att det i straffbestämmelsen hänvisas förutom till abortlagens förfarandebestämmelser också till 1 och 9 §, som avser grunder för avbrytande av havandeskap, är att en kvinna som utför eller låter utföra abort på sig själv inte är utesluten från tillämpningsområdet för 13 § i abortlagen i motsats till vad gäller tillämpningen av 22 kap. 1 och 2 § i strafflagen. Denna ståndpunkt har motiverats i samband med motiveringen till de sist nämnda bestämmelserna. Med denna principiella ståndpunkt eftersträvas inte en ändring i förhållande till det nuvarande rätts-

läget enligt vilket det i allmänhet är oskäligt att straffa en sådan kvinna.

I abortlagen 13 § bevaras kravet på uppsåtligt tillräknande, och det anges uttryckligen så som det är sedvanligt att göra i ny lagstiftning utanför strafflagen.

1.3 Lagen om medicinsk forskning

25 §. *Olaglig forskning som gäller embryo eller könsceller* samt

26 §. *Olagligt ingrepp i genomet.* Paragraferna upphävs. Enligt den koncentrationsprincip som har omfattats vid totalreformen av strafflagen ska de straffbestämmelser utanför strafflagen som innefattar fängelse tas in i strafflagen. Därför föreslås det att det i 22 kap. 3 och 4 § i strafflagen tas in bestämmelser som ersätter 25 och 26 § i forskningslagen.

I forskningslagens 25 §, som upphävs, ingår bestämmelser som avser olaglig forskning som gäller embryo och könsceller. I den föreslagna 22 kap 3 § i strafflagen ska föreskrivas om olagligt ingrepp i embryo. Bestämmelsen i forskningslagens 26 § om olagligt ingrepp i genomet ska som sådan föras över till 22 kap. 4 § i strafflagen.

27 §. *Brott mot lagen om medicinsk forskning.* Det föreslås en ändring av paragrafen så att det från 1 punkten i paragrafen avlägsnas hänvisningarna till ett förfarande som strider mot 12 och 14 § i lagen. Enligt förslaget ska som olagligt ingrepp i embryo enligt 22 kap. 3 § 1 punkten bestraffas bedrivande av forskning utan ett sådant samtycke som avses i 12 eller 14 §.

28 §. *Hänvisningar till strafflagen.* Paragrafen innehåller bestämmelser som hänvisar till strafflagen. Paragrafen kompletteras med hänvisningar till olagligt ingrepp i embryo som avses i 22 kap. 3 § i strafflagen och till olagligt ingrepp igenom som avses i 22 kap. 4 § i strafflagen. Paragrafens rubrik ändras så att den motsvarar hänvisningsbestämmelsen.

1.4 Lagen om assisterad befruktning

6 §. *Förintande av könsceller och embryo.*

Det föreslås en ändring av 3 mom. i paragrafen på det sättet att tidsgränsen för lagring läggs identisk med den gräns som föreskrivs

i forskningslagen. Tidsgränsen förlängs från 10 till 15 år.

Forskningslagens längsta lagringstid på 15 år för embryon grundade sig på motsvarande bestämmelse i den befruktningslag som då var under beredning. I motiveringen till regeringens proposition som ledde till att forskningslagen stiftades (RP 229/1998) fördes fram ett behov av lagringstider av samma längd. I 6 § 3 i befruktningslagen, som stiftades år 2006, skrevs dock in en maximilagringstid på 10 år, varefter embryona ska förintas, om de inte ges åt någon annan som får behandling eller överläts för forskning eller används för något annat lovligt ändamål. Den föreslagna regleringen förlänger den tid som eventuellt behövs för behandlingen av barnlöshet.

32 §. Straffbar användning av könsceller och

33 §. Kränkning av ett barns identitet. Det föreslås att paragraferna upphävs. Enligt den koncentrationsprincip som har omfattats vid totalreformen av strafflagen ska straffbestämmelser innefattande fängelse utanför strafflagen tas in i strafflagen. De straffbestämmelser som motsvarar 32 § placeras som 22 kap. 5 § i strafflagen och de straffbestämmelser som motsvarar 33 § som 22 kap. 6 § i strafflagen.

34 §. Brott mot bestämmelserna om assisterad befruktning. Paragrafen upphävs. Huvudparten av de bestämmelser som regleras i 34 § i lagen och som motsvarar brott mot bestämmelserna om assisterad befruktning förs i preciserad form över till 35 § och ska medföra straff som förseelse mot bestämmelserna

om assisterad befruktning. Till övriga delar ska 22 kap. 5 § 5 punkten i strafflagen ersätta 34 §. Hotet om straff bevaras där oförändrat, men endast en gärning som begåtts uppsåtligt ska vara straffbar.

35 §. Förseelse mot bestämmelserna om assisterad befruktning. Förfaranden i strid med 8 § 2, 3 samt 5 och 6 punkten föreskrivs i 1 mom. vara straffbara som förseelse mot bestämmelserna om assisterad befruktning. Som straff föreslås endast böter, och förseelserna ska vara straffbara endast om de begås uppsåtligt. Paragrafens 1 mom. 2 och 4 punkten föreslås bli preciserade med uttrycket ”det finns anledning att anta” i enlighet med vad laglighetsprincipen förutsätter. För närvarande bestraffas gärningar i strid med 8 § enligt 34 §.

Det nuvarande innehållet i paragrafen bevaras som sådant i det föreslagna 2 mom.

36 §. Hänvisningar till strafflagen. I paragrafen ingår bestämmelser som hänvisar till strafflagen. Bestämmelsen ska kompletteras med hänvisningar till strafflagens 22 kap. 5 § om olaglig användning av könsceller och 22 kap. 6 § om kränkning av ett barns identitet. Paragrafens rubrik ändras så att den utvisar hänvisningsbestämmelsen.

2 Ikraftträdande

Lagarna föreslås träda i kraft så snart som möjligt.

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs Riksdagen följande lagförslag:

1.

Lag**om ändring av strafflagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i strafflagen av den 19 december 1889 (39/1889) 22 kap., sådant det lyder jämte ändringar, som följer:

22 kap.

Om kränkning av foster, embryo och genom

1 §

Olagligt avbrytande av havandeskap

Den som utan sådant tillstånd som krävs i lagen om avbrytande av havandeskap (239/1970) eller annars obehörigen avbryter en annans havandeskap, ska för *olagligt avbrytande av havandeskap* dömas till böter eller fängelse i högst två år.

Försök är straffbart.

En kvinna i vars livmoder det foster är som den gärning som avses 1 eller 2 mom. riktat sig mot bestraffas inte som gärningsman eller för medverkan till olagligt avbrytande av havandeskap eller för försök till gärningen. Kvinnan kan dock dömas till straff för ett sådant brott som avses i lagen om avbrytande av havandeskap.

2 §

Grovt olagligt avbrytande av havandeskap

Om vid olagligt avbrytande av havandeskap

1) orsakas allvarlig fara för kvinnans liv eller hälsa,

2) brottet begås mot kvinnans vilja och brottet även bedömt som en helhet är grovt, ska gärningsmannen för *grovt avbrytande av havandeskap* dömas till fängelse i minst fyra månader och högst fyra år.

Försök är straffbart.

3 §

Olagligt ingrepp i embryo

Den som bedriver

1) forskning som gäller embryo utan ett sådant tillstånd av Rättsskyddscentralen för hälsovården som avses i 11 § 1 mom. i lagen om medicinsk forskning (488/1999) nedan *forskningslagen*, eller utan ett sådant skriftligt samtycke av donatorn eller kvinnan som avses i 12 § mom. i forskningslagen eller forskning som gäller foster utan ett sådant skriftligt samtycke av den gravida kvinnan som avses i 14 § i forskningslagen,

2) forskning som gäller embryo i strid med begränsningarna enligt 11 § 2 mom. och 13 § 3 mom. i forskningslagen eller vidtar annan åtgärd som innebär ingrepp i embryo i strid med de förbud som avses i 13 § 1 och 2 mom. i forskningslagen eller

3) forskning som gäller embryo eller könsceller i strid med det förbud som avses i 15 § i forskningslagen,

ska för *olagligt ingrepp i embryo* dömas till böter eller fängelse i högst ett år.

4 §

Olagligt ingrepp i genom

Den som bedriver forskning vars syfte är att göra det möjligt att

- 1) mångfaldiga en människa,
- 2) framställa en människa genom att förena embryon, eller

3) framställa en människa genom att förena mänskliga könsceller och arvsfaktorer från djur,

ska för *olagligt ingrepp i genom* dömas till böter eller fängelse i högst två år.

5 §

Olaglig användning av könsceller

Den som

1) vid assisterad befruktning använder könsceller eller embryon i strid med de allmänna begränsningarna enligt 4 § 1 mom. i lagen om assisterad befruktning (1237/2006),

2) påverkar eller försöker påverka egenskaperna hos barnet genom att välja ut könsceller eller embryon eller på annat sätt i strid med 5 § i lagen om assisterad befruktning,

3) utan ett sådant samtycke av donatorn som avses i 16 och 20 § i lagen om assisterad befruktning för assisterad befruktning tar emot, lagrar eller använder könsceller eller embryon,

4) lagrar könsceller eller embryon eller utför assisterad befruktning i strid med ett sådant tillstånd av Rättsskyddscentralen för hälsovården som avses i 24 § i lagen om as-

sisterad befruktning eller i strid med den tidsgräns som anges i 6 § 3 mom. i lagen om assisterad befruktning eller

5) utför assisterad befruktning utan ett sådant skriftligt tillstånd av den som får behandling som avses i 8 § 1 punkten i lagen om assisterad befruktning eller i strid med 4 punkten i nämnda paragrafen efter det att den som gett sitt samtycke till assisterad befruktning återkallad samtycket eller avlidit,

ska för *olaglig användning av könsceller* dömas till böter eller fängelse i högst ett år.

6 §

Kränkning av ett barns identitet

Den som underlåter att iaktta

1) det som i 12 § 2 eller 3 mom. eller 14 § i lagen om assisterad befruktning föreskrivs om användning, innehållet i, anteckning av eller underrättelse om donatorskoden

2) det som i 18 § i lagen om assisterad befruktning föreskrivs om anmälan till donationsregistret, eller

3) det som i 10 § 2 mom., 28 eller 30 § i lagen om assisterad befruktning föreskrivs om utlämnande, överföring, deponering eller förvaring av handlingar

på ett sådant sätt att gärningen är ägnad att äventyra barnets rätt att få reda på sitt ursprung, skall för *kränkning av ett barns identitet* dömas till böter eller fängelse i högst ett år.

Denna lag träder i kraft den

20 .

2.

Lag**om ändring av 13 § i lagen om avbrytande av havandeskap**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen av den 24 mars 1970 om avbrytande av havandeskap (239/1970) 13 § som följer:

13 § Den som uppsåtligen avbryter havandeskap i strid med bestämmelserna i 1, 2, 5, 5a eller 6—9 § eller gör ett försök till detta ska, om inte gärningen utför brott enligt 22 kap. 1 och	2 § i strafflagen, för <i>brott mot bestämmelserna i lagen om avbrytande av havandeskap</i> dömas till böter. _____ Denna lag träder i kraft den 20 .
--	---

3.

Lag**om ändring av lagen om medicinsk forskning**

I enlighet med riksdagens beslut
upphävs i lagen av den 9 april 1999 om medicinsk forskning (488/1999) 25 och 26 § samt *ändras* 27 och 28 §, av dem 27 § sådan den lyder i lag 295/2004, som följer:

27 § <i>Brott mot lagen om medicinsk forskning</i> Den som uppsåtligen bedriver medicinsk forskning 1) utan ett sådant samtycke som avses i 6—8 §, 2) i strid med 3 § utan positivt utlåtande av den etiska kommittén, 3) i strid med någon annan i 5—10 § föreskriven förutsättning än i 1 punkten avsedd, 4) utan att vid forskningen iaktta det som föreskrivs i 10 b, 10 c och 10 e—10g §,	ska för <i>brott mot lagen om medicinsk forskning</i> dömas till böter. 28 § <i>Hänvisning till strafflagen</i> För olagligt ingrepp i embryo ska dömas till straff enligt 22 kap. 3 § i strafflagen (39/1889) och för olagligt ingrepp i genom enligt 22 kap. 4 § i strafflagen. För brott mot den tystnadsplikt som föreskrivs i 23 § ska dömas till straff enligt 38 kap 1 eller 2 § i strafflagen, om inte gärningen utgör brott en-
---	--

ligt 40 kap. 5 § i strafflagen eller om inte strängare straff för gärningen föreskrivs någon annanstans i lag.

Denna lag träder i kraft den 20 .

4.

Lag

om ändring av lagen om assisterad befruktning

I enlighet med riksdagens beslut
upphävs i lagen om assisterad befruktning av den 22 december 2006 (1237/2006) 32—34 §
och
ändras 6 § 3 mom. samt 35 och 36 § som följer:

6 §

Förintande av könsceller och embryon

Donerade könsceller eller embryon skall förintas utan dröjsmål, om det i samband med en hälsokontroll eller på något annat sätt framgår att de inte kan användas för assisterad befruktning eller om donatorn i enlighet med 16 § 3 mom. har återkallat sitt samtycke till att de används för assisterad befruktning. Donerade könsceller och embryon skall förintas senast femton år efter det att donationen mottogs.

stånd kan medföra betydande fara för kvinnans eller barnets hälsa,

3) det är uppenbart att barnet inte kan tryggas en balanserad uppväxt eller

4) det finns anledning att anta att barnet kommer att ges bort som adoptivbarn, ska för förseelse mot bestämmelserna om assisterad befruktning dömas till böter.

För förseelse mot bestämmelserna om assisterad befruktning döms också den som uppsåtligen i strid med bestämmelserna i 21 § utlovar eller betalar arvode eller kostnadsersättning för donation av könsceller eller embryon.

35 §

Förseelse mot bestämmelserna om assisterad befruktning

Den som uppsåtligen utför assisterad befruktning trots att

1) den ena parten i ett par som får befruktning är gift med en tredje person,

2) det finns anledning att anta att graviditeten på grund av kvinnans ålder eller hälsotill-

36 §

Hänvisning till strafflagen

För olaglig användning av könsceller ska dömas till straff enligt 22 kap. 5 § i strafflagen (39/1889) och för kränkning av ett barns identitet enligt 22 kap. 6 § i strafflagen. För brott mot den tystnadsplikt som föreskrivs i 29 § ska dömas till straff enligt 38 kap 1 eller 2 § i strafflagen, om inte gärningen utgör brott enligt 40 kap. 5 § i strafflagen eller om

inte strängare straff föreskrivs för gärningen
någon annanstans i lag.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Helsingfors den 10 oktober 2008

Republikens President

TARJA HALONEN

Justitieminister *Tuija Brax*

*Bilaga
Parallelltexter*

1.

Lag

om ändring av strafflagen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i strafflagen av den 19 december 1889 (39/1889) 22 kap., sådant det lyder jämte ändringar, som följer:

Gällande lydelse

22 kap.

Om fosterfördrivning

5 §

Har kvinnan utan laglig rätt uppsåtligen genom fördrivande eller ock i moderlivet dödat eller låtit döda sitt foster, straffes med fängelse. Äro omständigheterna synnerligen mildrande, kan domstol låta bli att ådöma henne straff.

Har någon med kvinnans vilja utan laglig rätt uppsåtligen genom fördrivande eller i moderlivet dödat hennes foster, straffes med [tukthus] i högst fyra år eller med fängelse. Gjorde han det mot vedergällning, straffes med [tukthus] i högst sex år [och förlust av medborgerligt förtroende].

Försök till brott, som i denna paragraf nämnas, är straffbart.

Föreslagen lydelse

22 kap.

Om kränkning av foster, embryo och genom

1 §

Olagligt avbrytande av havandeskap

Den som utan sådant tillstånd som krävs i lagen om avbrytande av havandeskap (239/1970) eller annars obehörigen avbryter en annans havandeskap, ska för olagligt avbrytande av havandeskap dömas till böter eller fängelse i högst två år.

Försök är straffbart.

En kvinna i vars livmoder det foster är som den gärning som avses 1 eller 2 mom. riktat sig mot bestraffas inte som gärningsman eller för medverkan till olagligt avbrytande av havandeskap eller för försök till gärningen. Kvinnan kan dock dömas till straff för ett sådant brott som avses i lagen om avbrytande av havandeskap.

6 §

Den, som mot kvinnans vilja utan laglig rätt uppsåtligen genom fördrivande eller i moderlivet dödat hennes foster, straffes med [tuktus] i minst två och högst åtta år [samt förlust av medborgerligt förtroende].

Försök är straffbart.

Lag om medicinsk forskning

6 kap.

Straffbestämmelser

25 § (upphävs)

Olaglig forskning som gäller embryo och könsceller

Den som utan tillstånd som avses i 11 § eller i strid med de begränsningar som anges i 11 och 13 § bedriver forskning som gäller embryo eller som i strid med förbud som avses i 15 § bedriver forskning som gäller embryo eller könsceller, skall för olaglig forskning som gäller embryo eller könsceller dömas till böter eller fängelse i högst ett år.

2 §

Grovt olagligt avbrytande av havandeskap

Om vid olagligt avbrytande av havandeskap

1) orsakas allvarlig fara för kvinnans liv eller hälsa,

2) brottet begås mot kvinnans vilja och brottet även bedömt som en helhet är grovt, ska gärningsmannen för grovt avbrytande av havandeskap dömas till fängelse i minst fyra månader och högst fyra år.

Försök är straffbart.

3 §

Olagligt ingrepp i embryo

Den som bedriver

1) forskning som gäller embryo utan ett sådant tillstånd av Rättsskyddscentralen för hälsovården som avses i 11 § 1 mom. i lagen om medicinsk forskning (488/1999) nedan forskningslagen, eller utan ett sådant skriftligt samtycke av donatorn eller kvinnan som avses i 12 § mom. i forskningslagen eller forskning som gäller foster utan ett sådant skriftligt samtycke av den gravida kvinnan som avses i 14 § i forskningslagen,

2) forskning som gäller embryo i strid med begränsningarna enligt 11 § 2 mom. och 13 § 3 mom. i forskningslagen eller vidtar annan åtgärd som innebär ingrepp i embryo i strid med de förbud som avses i 13 § 1 och 2 mom. i forskningslagen eller

3) forskning som gäller embryo eller könsceller i strid med det förbud som avses i 15 § i forskningslagen,

ska för olagligt ingrepp i embryo dömas till böter eller fängelse i högst ett år.

26 § (upphävs)

4 §

*Olagligt ingrepp i genomet**Olagligt ingrepp i **genom***

Den som bedriver forskning vars syfte är att göra det möjligt att

- 1) mångfaldiga människor,
 - 2) framställa en människa genom att förena embryon,
 - 3) framställa en människa genom att förena mänskliga könsceller och arvsfaktorer från djur,
- skall för olagligt ingrepp i genomet dömas till böter eller fängelse i högst två år.

Den som bedriver forskning vars syfte är att göra det möjligt att

- 1) mångfaldiga *en människa*,
 - 2) framställa en människa genom att förena embryon, *eller*
 - 3) framställa en människa genom att förena mänskliga könsceller och arvsfaktorer från djur,
- ska för olagligt ingrepp i *genom* dömas till böter eller fängelse i högst två år.

Lag om assisterad befruktning

7 kap.

Straffbestämmelser

32 § (upphävs)

5 §

*Straffbar användning av könsceller****Olaglig** användning av könsceller*

Den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet

- 1) vid assisterad befruktning använder könsceller eller embryon i strid med 4 § 1 mom.,

- 2) påverkar eller försöker påverka ett barns egenskaper i strid med 5 §,

- 3) för assisterad befruktning tar emot, lagrar eller använder könsceller eller embryon utan donatorns samtycke, eller

- 4) lagrar könsceller eller embryon eller utför assisterad befruktning utan i 24 § avsett tillstånd,

Den som

- 1) vid assisterad befruktning använder könsceller eller embryon i strid med *de allmänna begränsningarna enligt 4 § 1 mom. i lagen om assisterad befruktning (1237/2006)*,

- 2) påverkar eller försöker påverka *egenskaperna hos barnet genom att välja ut könsceller eller embryon eller på annat sätt* i strid med 5 § i *lagen om assisterad befruktning*,

- 3) *utan ett sådant samtycke av donatorn som avses i 16 och 20 § i lagen om assisterad befruktning för assisterad befruktning* tar emot, lagrar eller använder könsceller eller embryon,

- 4) lagrar könsceller eller embryon eller utför assisterad befruktning i strid med ett sådant tillstånd av Rättsskyddscentralen för hälsovården som avses i 24 § i *lagen om assisterad befruktning* eller i strid med den tidsgräns som anges i 6 § 3 mom. i *lagen om assisterad befruktning* eller

- 5) utför assisterad befruktning utan ett sådant skriftligt tillstånd av den som får behandling som avses i 8 § 1 punkten i *lagen om assisterad befruktning* eller i strid med

skall för straffbar användning av könsceller dömas till böter eller fängelse i högst ett år.

4 punkten i nämnda paragrafen efter det att den som gett sitt samtycke till assisterad befruktning återkallad samtycket eller avlidit, ska för olaglig användning av könsceller dömas till böter eller fängelse i högst ett år.

34 §

Brott mot bestämmelserna om assisterad befruktning

Den som uppsåtligen eller av grov oakt-samhet utför assisterad befruktning i strid med 8 § skall för brott mot bestämmelserna om assisterad befruktning dömas till böter eller fängelse i högst ett år.

(upphävs)

33 § (upphävs)

Kränkning av ett barns identitet

Den som uppsåtligen eller av grov oakt-samhet försummar att iaktta bestämmelserna i 12 eller 14 § om donatorskoden, i 18 § om anmälan av uppgifterna till donationsregistret eller i 10, 28 eller 30 § om förvaring av handlingar, skall för kränkning av ett barns identitet dömas till böter eller fängelse i högst ett år.

6 §

Kränkning av ett barns identitet

Den som underlåter att iaktta

1) det som i 12 § 2 eller 3 mom. eller 14 § i lagen om assisterad befruktning föreskrivs om användning, innehållet i, anteckning av eller underrättelse om donatorskoden

2) det som i 18 § i lagen om assisterad befruktning föreskrivs om anmälan till donationsregistret, eller

3) det som i 10 § 2 mom., 28 eller 30 § i lagen om assisterad befruktning föreskrivs om utlämnande, överföring, deponering eller förvaring av handlingar

på ett sådant sätt att gärningen är ägnad att äventyra barnets rätt att få reda på sitt ursprung, skall för kränkning av ett barns identitet dömas till böter eller fängelse i högst ett år.

Denna lag träder i kraft den 20 .

2.

Lag**om ändring av 13 § i lagen om avbrytande av havandeskap**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen av den 24 mars 1970 om avbrytande av havandeskap (239/1970) 13 § som följer:

Gällande lydelse

13 §
Den som utan att iakttaga stadgandena i denna lag utfört avbrytande av havandeskap, som konstateras vara lovligt, eller gjort försök därtill, straffes med böter eller fängelse i högst ett år.

Föreslagen lydelse

13 §
Den som *uppsåtligen* avbryter havandeskap i strid med bestämmelserna i 1, 2, 5, 5a eller 6—9 § eller gör ett försök till detta ska, om inte gärningen utför brott enligt 22 kap. 1 och 2 § i strafflagen, för brott mot bestämmelserna i lagen om avbrytande av havandeskap dömas till böter.

Denna lag träder i kraft den 20 .

3.

Lag**om ändring av lagen om medicinsk forskning**

I enlighet med riksdagens beslut

upphävs i lagen av den 9 april 1999 om medicinsk forskning (488/1999) 25 och 26 § samt *ändras* 27 och 28 §, av dem 27 § sådan den lyder i lag 295/2004, som följer:

Gällande lydelse

27 §

Brott mot lagen om medicinsk forskning

Den som bedriver medicinsk forskning

- 1) utan ett sådant samtycke som avses i 6—8 §,
- 2) i strid med 3 § utan positivt utlåtande av den etiska kommittén,
- 3) i strid med *de förutsättningar som anges i 5—10 §*,
- 4) utan att vid forskningen iaktta det som föreskrivs i 10 b, 10 c och 10 e—10 g §,
ska för *brott mot lagen om medicinsk forskning* dömas till böter.

28 §

Brott mot tystnadsplikt

För brott mot tystnadsplikt som föreskrivs i 23 § skall dömas till straff enligt 38 kap. 1 eller 2 § strafflagen (39/1889), om inte för gärningen skall dömas till straff enligt 40 kap. 5 § strafflagen eller om inte för gärningen föreskrivs ett strängare straff någon annanstans i lag.

Föreslagen lydelse

27 §

Brott mot lagen om medicinsk forskning

Den som *uppsåtligen* bedriver medicinsk forskning

- 1) utan ett sådant samtycke som avses i 6—8 §,
- 2) i strid med 3 § utan positivt utlåtande av den etiska kommittén,
- 3) i strid med *någon annan i 5—10 § föreskriven förutsättning än i 1 punkten avsedd*,
- 4) utan att vid forskningen iaktta det som föreskrivs i 10 b, 10 c och 10 e—10 g §,
ska för *brott mot lagen om medicinsk forskning* dömas till böter.

28 §

Hänvisning till strafflagen

För olagligt ingrepp i embryo ska dömas till straff enligt 22 kap. 3 § i strafflagen (39/1889) och för olagligt ingrepp i genom enligt 22 kap. 4 § i strafflagen. För brott mot *den* tystnadsplikt som föreskrivs i 23 § ska dömas till straff enligt 38 kap 1 eller 2 § i strafflagen, om inte gärningen utgör brott enligt 40 kap. 5 § i strafflagen eller om inte *strängare straff för gärningen* föreskrivs någon annanstans i lag.

Denna lag träder i kraft den 20 .

4.

Lag**om ändring av lagen om assisterad befruktning**

I enlighet med riksdagens beslut
upphävs i lagen om assisterad befruktning av den 22 december 2006 (1237/2006) 32—34 §
 och
ändras 6 § 3 mom. samt 35 och 36 § som följer:

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

6 §

6 §

*Förintande av könsceller och embryon**Förintande av könsceller och embryon*

Donerade könsceller och embryon skall för-
 intas utan dröjsmål, om det i samband med en
 hälsokontroll eller på något annat sätt framgår
 att de inte kan användas för assisterad be-
 fruktning eller om donatorn i enlighet med
 16 § 3 mom. har återkallat sitt samtycke till
 att de används för assisterad befruktning. Do-
 nerade könsceller och embryon skall förintas
 senast tio år efter det att donationen mottogs.

Donerade könsceller eller embryon skall
 förintas utan dröjsmål, om det i samband
 med en hälsokontroll eller på något annat sätt
 framgår att de inte kan användas för assiste-
 rad befruktning eller om donatorn i enlighet
 med 16 § 3 mom. har återkallat sitt samtycke
 till att de används för assisterad befruktning.
 Donerade könsceller och embryon skall för-
 intas senast *femton* år efter det att donationen
 mottogs.

35 §

35 §

*Förseelse mot bestämmelserna om assisterad
befruktning**Förseelse mot bestämmelserna om assisterad
befruktning*

(Jfr. SL 22:5, 5 punkten och 34 § som upp-
 hävs i lagen om assisterad befruktning)

*Den som uppsåtligen utför assisterad be-
 fruktning trots att*

- 1) *den ena parten i ett par som får befrukt-
 ning är gift med en tredje person,*
- 2) *det finns anledning att anta att gravidi-
 teten på grund av kvinnans ålder eller hälso-
 tillstånd kan medföra betydande fara för
 kvinnans eller barnets hälsa,*
- 3) *det är uppenbart att barnet inte kan
 tryggas en balanserad uppväxt eller*
- 4) *det finns anledning att anta att barnet
 kommer att ges bort som adoptivbarn,*
*ska för förseelse mot bestämmelserna om
 assisterad befruktning dömas till böter.*

Den som uppsåtligen i strid med 21 § utlovar eller betalar arvode eller kostnadsersättning för donation av könsceller eller embryon, skall för förseelse mot bestämmelserna om assisterad befruktning dömas till böter.

För förseelse mot bestämmelserna om assisterad befruktning döms också den som uppsåtligen i strid med bestämmelserna i 21 § utlovar eller betalar arvode eller kostnadsersättning för donation av könsceller eller embryon.

36 §

Sekretessbrott

Till straff för brott mot den tystnadsplikt som föreskrivs i 29 § döms enligt 38 kap. 1 eller 2 § i strafflagen (39/1889), om inte gärningen utgör brott enligt 40 kap. 5 § i strafflagen eller strängare straff för gärningen föreskrivs någon annanstans i lag.

36 §

Hänvisning till strafflagen

För olaglig användning av könsceller ska dömas till straff enligt 22 kap. 5 § i strafflagen (39/1889) och för kränkning av ett barns identitet enligt 22 kap. 6 § i strafflagen. För brott mot den tystnadsplikt som föreskrivs i 29 § ska dömas till straff enligt 38 kap 1 eller 2 § i strafflagen, om inte gärningen utgör brott enligt 40 kap. 5 § i strafflagen eller om inte strängare straff föreskrivs för gärningen någon annanstans i lag.

Denna lag träder i kraft den 20 .